

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Извештај во сенка на имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената

Извештајот е подготвен од Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Република Македонија – ЕСЕ и Акција Здруженска

2012

СОДРЖИНА:

I дел.	Членови 1-6.....	5
	Член 1 - Дефинираност на поимот на дискриминација на жената	7
	Член 2 – Уставна и законска регулираност на дискриминација на жената	8
	Член 3 - Државна машинерија за заштита на права на жената	12
	Член 4 - Посебни привремени мерки	14
	Член 5 - Традицијата и семејно воспитување	16
	Член 6 - Насилство врз жените	17
II дел.	Членови 7-9.....	27
	Член 7 - Политички и јавен живот на жените	28
	Член 8 - Учество на жените на меѓународно ниво	32
	Член 9 - Државјанство	34
III дел.	Членови 10-14.....	38
	Член 10 - Образование	40
	Член 11 - Вработување	44
	Член 12 - Здравствена заштита на жените	52
	Член 13 - Стопански и општествен живот	56
	Член 14 - Рурални жени	59
IV дел.	Членови 15-16.....	66
	Член 15 - Правна еднаквост и правна способност на жените	66
	Член 16 - Положбата на жената во бракот и семејството	67
	Состојба на жена Ромка.....	72

ДЕЛ I

Член 1 – 6

Сфери на загриженост:

Член 1

- Дефиницијата на дискриминацијата во домашното законодавство е делумно усогласена со онаа предвидена во Конвенцијата, при што отсуствуваат конститутивните елементи на директна и индиректна дискриминација, како и сферите на општествено живеење во кои се заштитува жената од дискриминација и основите за дискриминација

Член 2

- Воспоставените механизми за правна заштита од дискриминација се нефункционални (судската заштита воопшто не се користи, Народниот правобранител не води евиденција на претставките по основ на полова дискриминација, а Комисијата за заштита од дискриминација се соочува со низа проблеми имајќи предвид дека е во прва година од свое функционирање)
- Правниот застапник како механизам за утврдување на нееднаков третман на жените и мажите четири години по неговото законско регулирање е нефункционален (спроведена е само една активност за информирање и запознавање на жените за можностите и механизмите за заштита од дискриминација)
- Активностите за едукација на правните професионалци за одредбите на конвенцијата и нејзиниот факултативен протокол се со ограничен обем и опфат
- Законот за еднакви можности на жените и мажите и обврските кои произлегуваат од него не се третираат како сериозна обврска од страна на надлежните институции и како резултат на тоа не се имплементира
- Годишното планирање на приоритетните мерки и активностите за реализација на Националниот план за родова рамноправност е детерминирано од плановите и финансиските средства на меѓународните организации и донаторите
- Не постојат утврдени процедури за отчетност и одговорност за спроведување на годишните оперативни планови за реализација на Националниот план за родова рамноправност

Член 3

- Секторот за еднакви можности нема извршна надлежност и капацитети за развивање, следење, оценување и информирање за политиките за заштита од дискриминација и унапредување на правата и положбата на жените
- Не се развиени и промовирани насоки за појаснување на улогата и задачите на машинеријата и останатите субјекти надлежни за остварување на целта на Законот

- Комисиите за еднакви можности на жените и мажите се неактивни, а обемот и карактерот на активностите кои ги превземаат отстапуваат од нивниот примарен мандат и надлежности (вклучувајќи ги локалните комисии и собраниската комисија за еднакви можности на жени и мажи)
- Координаторите за еднакви можности немаат формално пропишани обврски, работни задачи и овластувања

Член 4

- Посебни привремени мерки, освен во сферата на политичкото учество не се законски пропишани во ниту една од останатите области и не се користат како политика за остварување на фактичката еднаквост на жените и мажите

Член 5

- Најзагрижувачки е трендот на засилена промоција на ретроградни традиционални модели на поделба на улоги и семејни вредности преку интервенции во закони и политики, како и голем број на медиумски кампањи поддржани со значителни буџетски средства

Член 6

- Постои сериозно прекршување на човековите права на жените кои даваат сексуални услуги од страна на државните институции
- Не постојат одделни програми за поддршка и помош на жените кои даваат сексуални услуги, особено во поглед на обезбедување на социјална заштита и елиминирање на здравствените и безбедносните ризици
- Државата нема алоцира финансиски средства за реализирање на превентивни активности предвидени со Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (2009-2012) и Акцискиот план за борба против трговија со деца (2009-2012)
- Државата делумно алоцира финансиски средства за обезбедување на потребната заштита на жртвите на трговија со луѓе
- Имплементацијата на Националната стратегија за семејно насилство (2008-2011) исклучиво зависи од странска финансиска помош
- Не постои утврден начин и методологија за следење и евалуација на постигнатите резултати од имплементација на Националната стратегија
 - Мерките за заштита се обезбедуваат на неунифициран начин, не се обезбедуваат во целост, во континуитет и според однапред утврдени стандарди и критериуми
 - Надлежните институции постапуваат ненавремено и некоординирано
 - Не се афирмираат и не се користат привремените мерки за заштита од семејно насилство, особено на локално ниво
 - Опстојува тренд на висока застапеност на семејно насилство

Дефинираност на поимот на дискриминација на жената (Член 1)

Комитетот за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените во Заклучните коментари¹ ја изрази својата загриженост дека легислативата на државата не содржи дефиниција на дискриминација на жените во согласност со член 1 на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените, ниту начело на за еднаквост на мажите и жените, согласно член 2 на конвенцијата. Поради тоа, Комитетот ја охрабри државата во својот Устав или во други соодветни закони, како на пример Законот за еднакви можности на жените и мажите да ја инкорпорира дефиницијата на дискриминација, вклучувајќи директна и индиректна дискриминација во согласност со конвенцијата.

По оваа препорака на Комитетот државата презеде чекори кон дефинирање на дискриминацијата во Законот за еднакви можности на жените и мажите. Па така, овој закон² ги дефинираше дискриминацијата, директната и индиректната дискриминација на следниот начин: *”Дискриминација значи секое разликување, искористување или ограничување врз основа на пол што го загрозува или оневозможува остварувањето или заштита на човековите права и слободи“*; *”Директна дискриминација значи создавање нееднаков третман со прописи или дејствија на одредени субјекти зависно од полот во исти или слични ситуации во остварувањето, почитувањето и заштитата на човековите права и слободи“* и *”Индиректна дискриминација значи создавање нееднаков третман на лица од различен пол со прописи, стандарди или однесувања кои формално предвидуваат еднакви можности или се навидум неутрални, но различно се применуваат во зависност од полот, освен ако тоа е во интерес и е неопходно за обезбедување посебна заштита или е предизвикано од објективни услови и околности што не се поврзани со полот“*.

Во 2008 година вака дефинираните поими на директна и индиректна дискриминација беа изменети³ и се дефинираа на следниот начин: *„Директна дискриминација значи кога едно лице се третира, било третирано или би се третираше полошо врз основа на полот отколку што се третира друго лице во слична ситуација“* и *„Индиректна дискриминација значи кога навидум неутрална одредба, критериум или обичајно право доведува лица од еден пол во особена неповолна положба во споредба со лица од другиот пол, освен ако таа одредба, критериум или обичајно право е објективно оправдана со легитимна цел, а средствата за постигнување на таа цел се соодветни и неопходни“*.

Од начинот на дефинирање на поимот „дискриминација“, може да се заклучи дека тој е делумно усогласен со дефиницијата предвидена во Конвенцијата. Во дефиницијата на поимот во домашното законодавство отсуствуваат елементите со кои се дефинира директната и индиректната дискриминација, како и сферите на општествено живеење во кои се заштитува жената од дискриминација и основите за

¹Заклучни коментари на Комитетот за елиминирање на дискриминација на жените на Обединети нации, 2006 година, дадени по разгледување на комбинираниот иницијален, втор и трет периодичен извештај на Република Македонија.

² Закон за еднакви можности, Службен весник 66/06, член 4.

³ Закон за изменување и дополнување на Закон за еднакви можности, Службен весник 117/08, член 1.

дискриминација. Ова и покрај тоа што во Законот за еднакви можности на жените и мажите одделно се дефинирани „директната“ и „индиректна“ дискриминација. По однос на дефинираноста на поимите за „директна“ и „индиректна“ дискриминација, според последните измени од 2008 година, овие поими се усогласени со европската Директива за спроведување на принципот на еднакво третман на мажите и жените во однос на еднакво третман на работно место 2002/73/ЕЕС.

Уставна и законска регулираност на дискриминација на жената (Член 2)

Во периодот од последното известување на државата пред Комитетот за елиминирање на дискриминација на ОН во 2006 година, нема измени на уставните одредби со коишто се гарантираат човековите права и слободи (чл. 9 и чл. 54 од Уставот). Нема измени и во однос на предвиденоста на кривичното дело (чл.137 од Кривичниот законик) со која се предвидува казна за оној кој ќе изврши дискриминација врз основа на пол, раса, боја на кожа итн. Воведени се новини, односно воведена е забрана за дискриминација и дефинирани се поимот на директна и индиректна дискриминација во поединечни закони, и тоа: Законот за социјална заштита⁴, Законот за превенција и заштита од дискриминација⁵ и Законот за еднакви можности на жените и мажите⁶. Пред донесување на овие закони, па дури и пред известување на државата пред овој Комитет, дискриминацијата единствено беше регулирана со Законот за работни односи⁷, како прв материјален закон кој ги дефинираше овие појави и превиди одредена постапка за заштита.

Во 2006 година донесен е Законот за еднакви можности со кој „се уредуваат основните и посебните мерки за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите, надлежностите, задачите и обврските на одговорните субјекти за обезбедување на еднакви можности, постапката за утврдување нееднаков третман на жените и мажите, правата и должностите на Застапникот за еднакви можности на жените и мажите (во натамошниот текст: Застапникот) како определено лице за спроведување на постапката за утврдување нееднаков третман на жените и мажите, како и правата и обврските на субјектите кои учествуваат во таа постапка.“⁸

Досега спроведените анализи и истражувања за степенот на спроведување на Законот за еднакви можности на жените и мажите на национално ниво покажуваат дека обврските кои произлегуваат од него не се третираат сериозно од страна на надлежните институции и како резултат на тоа истиот не се имплементира. Наодите говорат дека „Не постои прецизна методологија за следење и известување за имплементација на Законот од страна на Секторот за еднакви можности; активностите насочени кон зајакнување на машинеријата предвидена со Законот резултираат со зајакнување на индивидуално ниво и не го решаваат прашањето на системски начин; не е предвидена ниту спроведена програма за креаторите на

⁴ Закон за изменување и дополнување на Законот за социјална заштита, Службен весник бр. 40/07, член 7-б, 7-в, 7-г, 7-д, и 7-ѓ.

⁵ Закон за заштита од дискриминација, Службен весник бр. 50/10, член 6

⁶ Закон за еднакви можности, Службен весник бр. 66/06

⁷ Закон за работни односи, Службен весник бр. 62/05, член 6 и 7.

⁸ Закон за еднакви можности, Службен весник бр. 66/06, член 1.

политиките во примената на концептот на родовата перспектива; потребно е да се креираат подзаконски акти во кои ќе бидат дефинирани потребните постапки и процедури за функционална имплементација на Законот.“⁹. Во однос на тоа како овој закон се спроведува на локално ниво најдобро говорат следните резултати: повеќето спроведени активности се иницирани и финансирани од граѓанското општество и донатори, некои од нив се целосно надвор од сферата на родовата еднаквост; ниско ниво на соработка со тенденција на меѓусебно префрлање на одговорноста за недоволната примена на законот помеѓу градоначалниците, општинските совети и локалната родова машинерија; низок степен на превземени мерки и активности и нефункционална машинерија¹⁰.

Областите, односно мерките и активностите за унапредување на еднаквоста на мажите и жените се предвидени со Националниот план за акција за родова рамноправност 2007-2012 година¹¹. Имплементацијата на овој план се реализира преку годишни оперативни планови која е неуспешна заради неостварените претпоставки за нивна успешна имплементација: отсуство на примената на принципот на родовата перспектива како стратегија и политика за родова еднаквост, нема јасни процедури за консултации за вклучување на сите одговорни и засегнати страни во планирањето, ниту процедури за отчетност и одговорност за спроведување на оперативните планови; ограничената експертиза и недоволните капацитети на координаторите за еднакви можности ги оневозможува да придонесат во креирањето на годишните оперативни планови од области од надлежност на министерствата; соработката со меѓународните организации резултира со експертска, техничка и финансиска зависност на домашните институции. Секторот за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика нема извршна надлежност, а извештаите поднесени до Владата на Р. Македонија претставуваат збирна информација за спроведените активности¹². Предвидената институционална структура за координација, соработка и следење на ефектите од спроведувањето на Планот не е воспоставена¹³.

За тоа колку Законот за еднакви можности е познат за општата јавност, односно жените говорат податоците од истражувањето. Секоја втора жена (55.90%) изјавила дека не слушале за него, додека 40.70% изјавиле дека слушале за него.

⁹ Акција Здруженска, Извештај од мониторинг на политиките за родова еднаквост во РМ, декември, 2010 година.

¹⁰ Акција Здруженска, Мониторинг на примената на Законот за еднакви можности на жените и мажите во рамките на локалната самоуправа во РМ, 2008 година

¹¹

¹² Акција Здруженска, Извештај од мониторинг на политиките за родова еднаквост, декември, 2010 година.

¹³ NAPGE foresees initiating and establishing inter-ministerial and inter-departmental groups for monitoring the NAPGE implementation, as well as initiating and forming a trilateral body for cooperation and monitoring of NAPGE with representatives of the state institutions, the civil sector and the international organizations; Developing and improving the indicators for change, if required; Reporting to the Parliament on the achieved objectives, difficulties and lessons learned in the implementation of NAPGE.

Правна заштита

Согласно со законски предвидените одредби за заштита од дискриминација во материјалното законодавство, во случај на нивна повреда предвидени се прекршочна и кривична одговорност. Прекршочната е предвидена во одредбите на поединечните закони, додека кривичната е предвидена во Кривичниот законик.

Посебни овластувања во заштита на слободите и правата на граѓаните има Народниот правобранител, кој има за задача да поведе постапка во случај на утврдување на повреда од страна на органите за државна управа и од други органи и организации кои имаат јавни овластувања. Народниот правобранител не располага со податоци за бројот на претставки по основ на полова дискриминација, бидејќи не води таква евиденција¹⁴.

Дополнително, Законот за еднакви можности предвидува постапка за утврдување на нееднаков третман на жените и мажите, за чие спроведување е надлежно Министерството за труд и социјална политика, односно Застапник¹⁵. Од наводите на Извештајот од мониторингот на политиките за родова еднаквост¹⁶ може да се заклучи дека овој механизам за заштита од дискриминација и по четири години од негово законско регулирање не е функционален. Добиените податоци од Застапникот за 2010 и 2011, покажуваат дека до него биле поднесени вкупно три (3) претставки за утврдување на нееднаков третман. За две од нив била поведена постапка, но не била утврдена дискриминација врз основ на пол, при штоне се дадени препораки за отстранување на дискриминаторските дејствија¹⁷.

Вредно е да се спомене дека покрај овој специфичен механизам за заштита од нееднаков третман, со донесувањето на Законот за превенција заштита од дискриминација¹⁸ воспоставена е Комисијата за заштита од дискриминација и овозможена е соодветна судска заштита. Генералните заклучоци од анализата¹⁹ на работата на Комисијата за заштита од дискриминација, говорат дека таа не функционира како независно и самостојно тело, има несоодветен персонален состав, нејзината видливост и достапност е слаба и отсуствува пошироко делување насочено кон имплементацијата на Законот. Во однос на тоа дали жените го користат овој механизам за заштита, говорат податоците за 2011 година според кои до Комисијата биле поднесени вкупно 30 претставки од кои четири (4) за полово, а пет (5) за родово заснована дискриминација²⁰. Нема достапни податоци за исходот од овие претставки. По однос на достапната судска заштита од дискриминација врз основа на

¹⁴ Одговор на Народниот правобранител на барање за информации од јавен карактер ИЈК бр.5/2

¹⁵ вработен како државен службеник во декември 2009 согласно со член 23 од Законот.

¹⁶ Извештај од мониторингот на политиките за родова еднаквост, Акција Здруженска, декември, 2010 година.

¹⁷ Одговор на Министерство за труд и социјална политика на РМ на барање за информации од јавен карактер бр. 14-2486/6

¹⁸ Во член 24 се пропишани надлежностите на Комисијата

¹⁹ Series: A closer Look at the Application of the Laws, Shadow Report for Shadowed Commission, Foundation Open Society Institute, March, 2012

²⁰ Презентирани податоци од Претседателот на Комисијата, на јавна расправа организирана на 17 мај 2012 од страна на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите во Собранието на РМ

пол информациите²¹ говорат дека истата воопшто не се користи. Во 26 од вкупно 27 основни судови во РМ, во текот на 2011 не е поднесена ниту една тужба и оттука, не е иницирана ниту една постапка за заштита од полово заснована дискриминација. Нема поднесено ниту тужби и не се поведени постапки за дискриминација по останати основи, вклучувајќи и потешки облици на дискриминација.

Што се однесува до Уставниот суд, информациите покажуваат дека и овој облик на заштита недоволно е искористен. Во периодот од 2007-2011 година, Уставниот суд постапувал по вкупно четири²² (4) барања за заштита на слободите и правата од член 110 алинеја 3 од Уставот на РМ²³, од кои три (3) се поднесени од мажи, а една (1) од жена. Сите барања се отфрлени, заради процесни пречки, односно затоа што оспорениот акт не бил конечен²⁴.

Во врска со препораката на Комитетот со која државата се повикува да ја зајакне обуката на адвокати и судии во врска со Конвенцијата и со процедурите за комуникација и истрага дадени во Факултативниот протокол, според информациите добиени од Академијата за судии и јавни обвинители „спроведени се вкупно четири (4) обуки на тема Конвенцијата на ООН за елиминирање на сите форми на дискриминација кон жената и Факултативниот протокол на кои учествувале вкупно 115 учесници од кои 35 судии, 16 јавни обвинители, 29 стручни соработници од судовите, шест (6) советници од обвинителствата и 29 претставници на други институции. На одржаните обуки немало присуство на адвокати,²⁵.

Една од препораките на Комитетот е да се преземат активности во насока на зголемување на свесноста кај жените за остварување на нивните права преку постоечките институции. Единствената активност превземена од страна на државата во оваа насока е кампањата спроведена во 2010 година во 10 градови во РМ, со цел промоција на правниот застапник и правото на заштита во случај на нееднаков третман на жените и мажите. Во рамките на кампањата организирани се отворени денови и трибини на кои вработените од Секторот за еднакви можности при МТСП оствариле директен контакт со граѓаните²⁶.

Практиката, односно утврдената фактичката состојба по однос на тоа кој механизам за заштита им е познат или го користеле жените опфатени со истражувањето

²¹ Одговори на барања за информации од јавен карактер доставено до сите 27 основни судови во РМ.

²² Барањата се однесувале на преиспитување на примената на Законот за работните односи, Законот за државни службеници, Законот за високо образование и Законот за празници на РМ

²³ Уставниот суд на РМ ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основа на пол, раса, врска, национална, социјална и политичка припадност

²⁴ Одговор на Уставниот суд на РМ на барање за информации од јавен карактер бр. 1/12-3

²⁵ Одговор од Академијата за судии и обвинители на доставено барање за пристап до информации од јавен карактер бр. 03-154/2

²⁶ Информација од МТСП бр. 14- 2330/3 за спроведени активности во рамките на стратешката цел „Подигнување на правната писменост“ од Националниот план за акција за родова рамноправност 2007-2012.

спроведено за потребите на овој извештај во сенка, укажува дека најчесто користените или најпознатите механизми за заштита од дискриминација се судската заштита- судовите (49.20%) и Народниот правобранител (24.90%). Најмалку познат механизам е застапникот за еднакви можности (9.6 %). Над една третина од жените (36.40%) изјавиле дека не им се познати механизмите за заштита.

Државна машинерија за заштита на права на жената (Член 3)

Комитетот за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените во Заклучните коментари го поздравиле формирањето на Одделението за унапредување на родова еднаквост при Министерството за труд и социјална политика, како и формирањето на одреден број на локални комисии за родова еднаквост. Комитетот изрази загриженост дека државната машинерија нема доволна видливост и моќ да донесува одлуки, односно нема финансиски и човечки капацитети за ефективно промовирање на напредокот на жената. Исто така изрази загриженост за неформирањето на локалните комисии во сите општини. Оттаму, Комитетот и препорача на државата да ги преземе мерки со цел да обезбеди видливост на државната машинерија; да обезбеди доволна одлучувачка моќ и финансиски и човечки ресурси и да го забрза формирањето на локални комисии за родова еднаквост.

Со донесувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите во 2006 година, обезбедена е правна заснованост и обврска за воспоставување на државната машинерија на централно и локално ниво. Во 2007 година формиран е Сектор за еднакви можности, во чии рамки потпадна Одделението за унапредување на родова еднаквост и новоформираното Одделение за превенција и заштита од сите форми на дискриминација²⁷. Систематизацијата на работни места во овој сектор предвидува 13 вработени²⁸, меѓутоа нема јавно достапни податоци за вкупниот број на вработени ниту пак за расположливите финансиски средства на Секторот за реализирање на својот мандат.

Согласно со обврските предвидени со Законот за еднакви можности определени се координатори/ки²⁹ за еднакви можности при одделните министерства и останати државни институции, чија задача е да ги координираат активностите за постигнување на родова еднаквост во рамки на мандатот на соодветното министерство, односно државна институција. Функционирањето на координаторите за родова еднаквост на национално ниво покажаа бројни слабости³⁰: нема опис на нивните должности и одговорности како координатори за родова еднаквост; дел не се информирани или консултирани пред да бидат определени; дел од нив имаат многу основно, а дел напредно ниво на восприемање и знаење за родовата еднаквост; дел од нив не се запознаени со содржината и мандатот во имплементацијата на Националниот

²⁷ Според јавно достапните информации тоа е формирано во 2009 година

²⁸ http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Aneks_rabotni_mesta.pdf

²⁹ Листата на координатори/ки, <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/koordinatorki1.pdf>.

³⁰ Извештај од утврдената состојба и препораки за понатамошен развој и соработка на координаторите за родова еднаквост на национално ниво, достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Finalen%20izvestaj%20so%20preporaki.doc>.

акционен план за родова рамноправност; ниту еден од назначените координатори не подготвил годишен извештај за нивното работење; итн.

Законот за еднакви можности пропишува задолжително формирање комисији за еднакви можности помеѓу мажите и жените (КЕМ) како работни тела на советите на општините, како и назначување координатори за еднакви можности помеѓу мажите и жените, чија обврска е да обезбедуваат унапредување на родовата еднаквост и воспоставување еднакви можности за мажите и жените на локално ниво. До 2010 година воспоставени се комисији во 80, од вкупно 85 општини. Податоците од мониторингот на спроведувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите³¹ укажуваат на висок степен на нефункционалност и неактивност на овие комисији. Една третина од нив не организирале ниту една седница, приближно 70 отсто не подготвиле годишни работни програми, а само една половина од нив презеле некакви мерки и активности. Само една третина оценувале различни планови за развој, одлуки и други акти на локалната управа од родова перспектива и дале препораки. Повеќе од половина од општините не ги спровеле дадените препораки. Загрижува односот на Комисиите во однос на подготовката на задолжителните годишни извештаи за нивната работа. Назначените локални координатори се лица кои се веќе вработени во општинската администрација и најголем дел од нив немаат формално овластување и определени работни задачи.

Извештаите³² за работата на Парламентарната комисија за еднакви можности на мажите и жените покажуваат само делумно остварување на клучните овластувања во нејзина надлежност, односно унапредување на легислативата, следење на спроведувањето на политиките од страна на извршната власт и развивање препораки за нивно унапредување. Во периодот 2008-2011³³ Собранието на РМ разгледувало вкупно 1849 закони, додека оваа Комисија разгледала пет (5) закони³⁴ и поднела само (пет) 5 амандмани. Сите се однесуваат на измени на предлогот на Буџетот. Во период од четири години оваа Комисија одржала вкупно 20 седници, една надзорна расправа³⁵ и разгледала 15 информации/извештаи од кои најголем дел изготвени од НВО и меѓународни организации за различни прашања и Извештајот на ЕК за напредокот на РМ.

Теренското истражување спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка укажува на недоволна видливост и информираност на институциите кои ја сочинуваат државната машинерија, како и на останатите институциите и организациите кои се занимаваат со промовирање на родовата еднаквост во нашата земја. Дел од жените, односно 25% не знаат која институција е одговорна за ова прашање во нашата земја. Приближно половина изјавиле дека граѓанските организации имаат надлежност да се занимаваат со ова прашање (47%). Во нешто

³¹ Акција Здруженска, Мониторинг на примената на Законот за еднакви можности на жените и мажите во рамките на локалната самоуправа во РМ, 2008 година

³² <http://www.sobranie.mk/default.asp?ItemID=7D8C56E5D2872B4ABD2447996E2CA972>

³³ заклучно со април 2011

³⁴ Предлог на закон за семејно насилство, Предлози за измени на Законот за работни односи, Изборниот закон, Законот за еднакви можности на жените и мажите, Предлог на закон за буџет.

³⁵ на тема *Буџет по мерка на децата*.

пониска мерка изјавиле дека тоа е Министерството за труд и социјална политика (43.40%). По овие два актери, жените сметаат дека Владата на РМ има мандат да се занимава со ова прашање (20.90%), следено од единиците на локална самоуправа (16.50%), Собранието на РМ (16.40%) и други ресорни министерства (7.20%). Овие податоци реално ја отсликуваат состојбата по однос на местото и улогата на секој одделен актер на ова поле во нашата земја. Постои и незадоволство од третманот на државата на полето на родова еднаквост кој бил оценет за незадоволителен од страна на 44.1 % од жените. Незаинтересираноста на државата за прашањето на родова еднаквост и минимизирање на проблемите со кои се соочува жената во нашето општество се причините за ваквото незадоволство од третманот на државата „*Површински се гледа на проблемот на жената. Државата се занимава со други политички ситуации, а за жената сеуште нема слух.*“. Според жените постои евидентната потреба од унапредување и воведување на посебна заштита на жените; ефективно спроведување на законите „*Кога една жена ќе се обрати за помош, таа помош треба да и се обезбеди, а не само да биде предвидена на хартија.*“; обезбедување бесплатна помош и информирање на жените за нивните права „*Жената најпрвин треба да се едуцира, а потоа да побара заштита.*“; подобри економска положба на жената, преку обезбедување на вработување; вклучување во сите сфери на општествено живеење; повисок степен на образование на жените „*Жената треба да се образува, вработи и да биде активна на сите полиња.*“. Само 27.4 % сметат дека државата презема доволно мерки за да им помогне на жените кои претрпеле некој вид на дискриминација.

Посебни привремени мерки (Член 4)

Посебните привремени мерки, односно мерките со кои се забрзува остварување на рамноправноста на мажите и жените, а кои имаат за цел давање на еднакви можности и третман на мажите и жените, предвидени се единствено во една сфера во нашата земја, односно се однесуваат на учеството на жените во политиката и одлучувачките структури на национално и локално ниво (воведени во 2002 и 2004 година). Прогресот, односно воведувањето на овие посебни привремени мерки беше нотирани во претходниот извештај во сенка, односно позитивно беше оценет од страна на Комитетот во Заклучните коментари во 2006 година. Покрај, овој нотирани прогрес Комитетот ја изрази и загриженоста за непредвиденоста на овие мерки со закон, како и за не применување на овие мерки како политика за забрзување на фактичката еднаквост помеѓу мажите и жените во нашата земја. Наедно, препорача државата да ги предвиди овие мерки со Законот за еднакви можности, особено во однос на учество на жените во процесот на одлучување и во поглед на пристап до економски можности.

По однос на оваа загриженост и препораки од страна на Комитетот, државата единствено се обиде да ги регулира овие мерки со Законот за еднакви можности на жените и мажите. Начинот на кој овие мерки се пропишани е прилично нејасен и неразбирлив, односно не е јасна целта, начинот и сферите во кои тие може да се воведат. Се добива впечаток дека тие се однесуваат исклучиво само на зголемување на учество на жените во законодавна, извршна и судска власт; јавниот сектор; јавните претпријатија; политичките партии; граѓанскиот сектор; локалната власт итн.

Освен по однос на политичкото учество на жените, на ниту едно друго поле законски не е воведена посебна привремена мерка, ниту пак е направена проценка на ефектот од применување на веќе воведените мерки. Единствено во оперативните планови за спроведување на различни секторски политики, како што се во областа на вработувањето и руралниот развој, програмирани се охрабрувачки мерки кои таргетираат жени, но истите се недоволни и од мал обем³⁶.

Податоците од истражувањето говорат дека жените во нашата земја сметаат дека постои потреба од воведување на посебни привремени мерки. Односно над 80% од нив се согласуваат со квотите како начин за обезбедување на учество на жените во политика, додека над две третини (67,4%) сметаат дека постои потреба од воведување на вакви мерки во сферата на вработување на жените.

Од ова можеме да заклучиме дека државата се уште не ги користи посебните привремени мерки како политика за остварување на фактичката еднаквост на мажите и жените во нашата земја.

Посебни мерки за заштита на мајчинство

Мајчинството е посебно заштитено преку одредби предвидена со Уставот и Законот за работни односи во нашата земја³⁷. Од предвидената заштита отстапки беа нотирани во минатиот извештај во сенка, а податоците од истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка го потврдуваат постоењето на дискриминација на жените по однос на ова прашање.

Секоја трета жена (31.7 %) смета дека жените во нашата земја не се заштитени од отпуштање од работа за време бременост, раѓање и мајчинство, а секоја десетта (9.5 %) изјавила дека раѓањето дете го загрозило или би го загрозило нејзиното работно место. Ваквите ставови, односно искуство на жените во нашата земја се должи на непостоење на сигурност на работното место, односно стравот дека за време на породилното отсуство некој друг ќе се вработи на работното место на жената. Ова особено се однесува за жените кои се вработени во приватниот сектор и оние кои работат на определено време.

³⁶ Така на пример, планираната бројка од 150 жени предвидени со Оперативниот план за вработување за 2009 година е минорна во однос на вкупната бројка невработени жени во Македонија (117508). Прегледот на родовата структура на корисниците на програмата за самовработување за 2007 и 2008 укажува на висок јаз во опфатот на жените во однос на мажите (25% во 2007 и 39% во 2008), заради отсуство на задолжителни механизми, суштински критериуми и/или охрабрувачки мерки во процесите на селекција. Извор, Родово-буџетска анализа на социјалната заштита и активните политики за вработување во Република Македонија, МТСП, 2010.

³⁷ Оваа заштита предвидува забрана за отпуштање од работа за време на бременост, раѓање и родителство; користење на породилно отсуство во траење од девет месеци; забрана за вршење на работи за време на бременост и по породувањето ако се тие опасни по здравјето на жената и детето; заштита за време на бременост и родителство во врска со ноќна и прекувремена работа; скратено работно време за родителите кои имаат деца со развојни проблеми и посебни образовни потреби и за самохрани родители; право на мајката доилка на платена пауза во текот на работното време итн.

Традицијата и семејно воспитување (Член 5)

Минатиот извештај во сенка го нотираше присуството на традиционален доминантен модел за поделба на улогите на во семејството и доминантната улога на мајките/жените во подигање и развојот на децата. Дополнително беше утврдено дека пренесувањето на традиционалните модели на уредување на односите и воспитувањето е присутно во руралните средини. Оттаму, Комитетот во заклучните коментари ја изрази својата загриженост во врска со опстојувањето на патријархалните ставови и длабоко вкоренети стереотипи, особено затоа што тие претставуваат основна причина за нееднаквата положба на жените. По однос на вака утврдената состојба, Комитетот ја повика државата да преземе сеопфатни мерки, особено во руралните области.

По оваа препорака, државата презеде мерки во сосема обратна насока. Загрижувачки е трендот на активна промоција на традиционални семејни вредности, преку законски и програмски интервенции и екстремно скапи медиумски кампањи, кои во голема мерка задираат и во практикувањето на фундаменталните права и особено правото на слободното планирање на семејството. Со Законот за детска заштита воведени се релативно високи парични надоместоци за раѓање второ, трето и четврто дете³⁸ кои подоцна беа укинати од Уставниот суд како дискриминирачки заради неговата непримена на целата територија на државата³⁹. Укажувањата на експертската јавност и невладините организации за можните негативни ефекти од доделување на високи парични надоместоци во услови на висока невработеност и ниска заработувачка на жените и недостаток од сервиси за грижа и чување деца⁴⁰, односно враќањето на жените во нивните репродуктивни улоги, не беа земени предвид.

Потврда за засилено промовирање на ретроградните и традиционални односи помеѓу мажите и жените се пораките содржани во Владините кампањи за промоција на значењето на семејството⁴¹: *нагласување на значењето и богатството на имањето деца и вредностите на семејството, при што акцент треба да се стави на трето дете во семејството. ... традицијата на македонското семејство како многудетно семејство, децата му даваат смисла на нашиот живот и се суштинска компонента на благосостојбата на нацијата, децата се нашите најдобри учители, имањето деца ја зголемува нашата самодоверба и не прави да се чувствуваме помлади, создавањето нов живот не прави поблиски до Бога, семејството е природно општество, семејството претставува потпора во животот, патриотизмот почнува од домот... „* Во овој контекст е и содржината на Владината кампања за „објаснување на штетните последици од абортусот„. Таа беше најавена во контекст на заштита на женското здравје, а клучните пораки од кампањата насловена „Избери живот-имаш право на избор„ избобилуваа со високо идеологизирана pro-life реторика, соодветсвуваа со препораките од државата за нивна подготовка: *..информациите имаат за цел да укажат дека со абортусот се*

³⁸ Воведени во општини со природен прираст помал од 2.1 промили.

³⁹ Labor Market in the former Yugoslav Republic of Macedonia, Euro-Balkan Institute, October 2009.

⁴⁰ Од 84 општини во РМ само 33 имаат јавни или приватни градинки.

⁴¹ Биро за јавни набавки www.bjn.gov.mk. Отворениот повик (бр. 11/07)

одзема живот на веќе оформен жив организам. ... Пораки кои укажуваат дека создавањето свое потомство е божји благослов и најголемо богатство за едно семејство. „ Овие кампањи, беа објавувани во подолг временски период на повеќето национални и локални медиуми и за нив државата оддели значајни буџетски средства кои во просек изнесуваат приближно 800. 000 УСД по кампања, што не е случај со активностите и мерките предвидени со политиките за унапредување на родовата еднаквост и правата на жените, кои во најголем дел се реализираат со странска помош.

Застапеноста на традиционалните односи во уредување на односите во бракот и семејството на жените е особено видлива во руралните средини. Мажот е глава на семејството и тој ги донесува одлуките во семејството. Вака изјавиле 49,4% на жените од рурални средини. На 45,2% од жените на село им е потребна дозвола од сопругот/партнерот, машки роднина или од свекрвата за да побараат медицинска помош, да работите надвор од домот, да одите на училиште, да се забавувате или пак да излезете од дома без придружба. На 43,6% на жените од рурална средина им е потребна согласност од нејзиниот сопруг/партнер или друг постар член на поширокото семејство за да извадат патна исправа/пасош. Во однос на обврските и одговорностите во домот и семејството може да се заклучи дека жените од рурални и урбани средини имаат заеднички обврски/одговорности во бракот и семејството, но, исто така, видливо е дека жените од рурални средини имаат обврски кои се својствени за средината во која живеат. Такви се: загревањето на домот; работа во дворот; работа на поле и грижа за добитокот.

Семејно воспитување

Грижата и одговорностите околу децата се обврска на жените. Вака се изјасниле 94,5% од жените од рурална и 91,5% на жените од урбана средина.

Насилство врз жените (Член 6)

1. Проституција

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Жените кои вршат проституција се санкционираат со прекршочна казна глоба во износ од 600 - 800 евра⁴², а посредувањето во вршењето на проституција претставува посебно кривично дело и истото е казниво⁴³.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Проституцијата се уште има третман на индивидуален проблем во нашата земја. Од денешна перспектива можеме да ги потврдиме наодите во минатиот извештај во сенка, односно дека во потполност отсуствува официјална реакција кон оваа појава.

⁴² Кривичен законик, Службен весник бр.37/96.

⁴³ Ibid.

Искуството и сознанијата на организациите кои работат на терен говорат за податокот дека акциите кои досега ги презела државата во насока на сузбивање на проституцијата ја влошуваат состојбата на сексуалните работнички во насока на прекршување на нивните права и зголемување на стигмата и дискриминацијата кон нив. Присутното повеќекратно прекршување на правата на сексуалните работнички од страна на полицијата⁴⁴ е видливо преку следниот случај регистриран од страна на организацијата ХОПС **“Имено, на 20.11.2008 година, 23 сексуални работнички од страна на полицијата без објаснување беа приведени и лишени од слобода повеќе од 20 часа, при што беа третирани крајно нехумано и деградирачки (беа држени во мали простории без можност да седнат или легнат, без можност да вршат нужда или други хигиенски потреби, без храна и течности, беа снимани и снимани во полициска станица, претресувани во присуство на мажи, навредувани и омаловажувани со вулгарни зборови и сл.) Некои од нив (кориснички на опојни дроги) беа оставени во апстиненцијални кризи, а други со сериозни здравствени проблеми без можност да добијат лекарска помош. За цело време додека беа лишени од слобода не им беа почитувани минималните загарантирани права (да бидат информирани на јазик кој го разбираат, за причините за задржувањето, да им биде овозможен адвокат, право на молчење.) Утредената, на 21.11.2008 година по 20 часа држење во полициска станица беа одведени од страна на полицијата во клиника каде без нивна согласност беа тестирани за ХИВ, хепатитис Ц и други заразни болести со намера резултатите од тестовите да бидат искористени како доказ дека се сторители на кривично дело намерно (или ненамерно) ширење на заразни болести. За цело тоа време сексуалните работнички не беа изведени пред истражен судија, иако истражен судија ја издал наредбата за присилно тестирање од заразни болести.”**

Непостојењето на соодветен систем на заштита и процесуирање на случаите на прекршување на нивните права, особено кога тоа се врши од страна на овластени службени лица, резултира со обесхрабрување на сексуалните работници, односно непријавување на овие случаи до надлежните институции. Оттука многу случаи на насилство врз сексуални работници остануваат непријавени и недокументирани. Освен од страна на овластени службени лица, сексуалните работнички често се жртви на родово базирано насилство од страна на нивните партнери, членови на семејство, како и од нивните клиенти.

Не постојат одделни програми за социјална заштита на жените кои даваат сексуални услуги, ниту пак мерки за елиминирање на здравствени и безбедносни ризици за овие жени. Овие аспекти во целост ги обезбедува невладиниот сектор во смисла на обезбедување на : бесплатни гинеколошки прегледи независно дали имаат здравствено осигурување; бесплатно, доброволно и доверливо тестирање за ХИВ/СИДА, поддршка во обезбедување на документација за лична идентификација, здравствено осигурување како и остварување на правата од социјална заштита пред надлежните институции.

⁴⁴ Извештај ХОПС, односно информација добиена за потребата на подготовка на овој извештај во сенка.

Појавата на проституцијата во Р. Македонија се уште не е истражена и особено не е утврден обемот на различните облици на давање на сексуални услуги. Ова особено ако земеме предвид дека откриените случаи на проституција во изминатите години, како и сознанијата презентирани во одредени извештаи укажуваат на загрижувачки размери на застапеност на оваа појава. Податоците кои ги добивме со истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка овозможуваат сознанија во однос на утврдување и димензионирање на појавата. Па така, од изјавите на жените може да се заклучи дека приближно секоја десетта (8,80%) познава некој од својата околина (семејство и познаници) кој дава сексуални услуги за пари или одредена корист. Сиромаштијата (65,10%), желбата лесно да се заработи (61%) и забавата (18,30%) се причините за занимавање со проституција, според изјавите на жените опфатени со истражувањето.

2. Трговија со жени ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Напорите на државата на полето на трговијата со луѓе по формирањето на Националната комисија за борба против трговијата со луѓе во 2001 година; усвојувањето на Националната програма за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во 2002 година; инкриминирањето на сите форми на трговија во 2002 година; формирањето на подгрупа за трговија со деца во 2003 година и Национален механизам за упатување на жртви на трговија во 2005 година, продолжија во насока на измени во казненото законодавство, односно во 2008 година инкриминирана е трговија со малолетници и воведена е построга казнена политика за кривичните дела кои ја регулираат оваа материја. Дополнително, во 2009 година воведена е одговорност за службени лица кои ќе извршат кривични дела трговија. Ратификувана е Европската конвенција за борба против трговија и изготвена е нова Стратегија за борба против трговија 2009- 2012, како и Акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Прогресот во 2008 ја вброи Македонија во групата ТИЕР 1⁴⁵, за две година подоцна повторно да се најде на претходната позиција ТИЕР 2. Ниското рангирање се должи на состојбите по однос на ова прашање во 2009 година.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Согласно препораките на Комитетот од 2006 год, Р.Македонија е должна да обезбеди целосно спроведување на легислативата за трговија, особено преку ефективно гонење и казнување на прекршителите. Наспроти ваквите препораки, податоците за 2010 година⁴⁶ говорат дека државата направила лимитиран прогрес на полето на имплементација на законската регулатива во однос на трговија со луѓе во 2009 година. Исто така, во овој период нема ниту една завршена судска постапка во која сторител на трговија со луѓе бил осуден. Во 2010 година тој број е зголемен на 21 лице осудено во постапки за трговија со луѓе.

⁴⁵ Според рангирање на Стејт Депарментот, годишни извештаи за борба против трговија со луѓе.

⁴⁶ Ibid.

Податоците на МВР⁴⁷ во однос на регистрирани кривични дела за трговија со луѓе укажуваат на поголема застапеност на трговијата на малолетни лица во однос на онаа на полнолетни лица. Бројот на регистрирани кривични дела „Трговија со малолетно лице“ во 2008, 2009 и 2010 е поголем од бројот на кривични дела тргување со луѓе за истиот период. Односно, во периодот 2008 – 2010, во МВР регистрирани се 19 кривични дела трговија со малолетно лице, а само две (2) кривични дела трговија со луѓе.

Податоците од извештаите на State Department ⁴⁸ за 2010 и 2011 година, говорат за несоодветна и неефикасна заштита на жртвите на трговија, посебно како резултат на неможноста тие правилно да се идентификуваат од страна на надлежните институции со кои тие првично доаѓаат во контакт.

Податоците на граѓанските организации кои работата на ова поле укажуваат на праксата на отсуство на финансиска поддршка обезбедена од државата во насока на превенција и обезбедување на потребна помош и поддршка на тргуваните лица. Државата нема алоцирано финансиски средства за реализирање на превентивни активности од Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција и Акцискиот план за борба против трговија со деца (2009-2012). Овие активности најчесто се спроведуваат од страна на здруженија на граѓани финансирани од странски донатори и во мошне незначителен дел од страна на надлежните државни институции.

Отворено е државно прифатилиште⁴⁹, односно Центар за лица – жртви на трговија со луѓе во надлежност на Министерството за труд и социјална политика. Ова прифатилиште иницијално отпочна да работи во 2005 година како дел од НВО Отворена порта. Во овој центар се сместуваат жртвите на трговија со луѓе (домашни државјани и странци кои имаат добиено дозвола за привремен престој) при што им е обезбедена социјална и психолошка поддршка (вклучувајќи здравствена заштита и лекарска, правна помош, обезбедување лична документација и помош за стекнување на образование и потребни квалификации) од страна на две невладини организации⁵⁰, со кои ресорното министерство има потпишано меморандум за соработка. Загрижува податокот дека работењето на државното прифатилиште не е целосно финансиски поддржано од страна на државата. Најголем дел од средствата потребни за негово работење, односно 83% се обезбедуваат од двете невладини организации кои обезбедуваат услуги во прифатилиштето⁵¹. Министерството за труд и социјална политика обезбедува само 17% од потребните финансиски средства. Оттука, опстојувањето на ова прифатилиште е директно зависно од странски донатори и доведено во прашање поради тоа што тие не гледаат оправданост во

⁴⁷ Министерство за внатрешни работи, Статистики 2001-2010 регистрирани кривични дела на организиран криминал <http://www.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=396>

⁴⁸ Стејт Департментот, годишни извештаи за борба против трговија со луѓе, 2010 и 2011.

⁴⁹ На 28.01.2011 година.

⁵⁰ НВО „Отворена порта“ и НВО „За среќно детство“.

⁵¹ Извештај, Отворена порта (информација добиена за потребата на подготовка на овој извештај во сенка).

финансирање на различни облици на заштита кои се во исклучива ингеренција на државата.

Од изјавите на жените опфатени со нашето истражување можеме да заклучиме дека тие се информирани за оваа појава, односно слушнале за поимот трговија со луѓе (91.70%). И покрај овој исклучиво висок степен на запознаеност со поимот на трговија, сепак дел од нив се подложни на ризиците, односно можното вовлекување во трговија. Па така, 14.90% изјавиле дека би прифатиле понуда за работа во странство; понудата за работа во странство и без пасош, потребна виза и сл. би ја прифатиле 1.20% од жените и 0.30% се подготвени да платат за фалсификуван пасош или да патуваат со фалсификуван пасош. Сиромаштијата (67.70%), невработеноста (56.60%), недоволната информираност (43.60%) и наивноста (41.20%) се четирите доминантни причини за егзистирање на појавата на трговија со луѓе, според испитаничките.

Споредувајќи ја сегашната состојба по однос на трговијата со луѓе со онаа пред пет години сакавме да ги утврдиме ефектите и резултатите од преземените активности од страна на државата во превенирање и сузбивање на оваа појава во нашата земја. Од изјавите на жените може да се заклучи дека оваа појава сега е повеќе раширена од порано⁵².

3. Семејно насилство ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Во април 2008 година, Владата на Р. Македонија ја усвои Националната стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011 година. Националната стратегија за заштита од семејно насилство претставува прв стратешки документ на полето на превенирање и сузбивање на семејното насилство. Националната стратегија за заштита од семејно насилство, се спроведува преку реализација на проектот “Јакнење на националните капацитети за заштита од семејно насилство”⁵³. Со ова практично политиката на државата беше сведена на проектни активности кои се спроведуваат од различни меѓународни организации. Резултатите за спроведување на Националната стратегија се мерат низ извештаите за спроведување на истоимениот проект.

Единствени суштински измени на Законот за семејство во овој период направени се како резултат на напорите на здруженија на граѓани⁵⁴ кои работат на семејно насилство.

⁵² Вака сметаат 64.60% од испитаничките, а дека оваа појава е раширена исто како и порано се изјасниле 15.50% од испитаничките.

⁵³ Овој проект финансиски е поддржан од страна на Кралството Холандија и Агенциите на Обединети Нации (UNDP, INICEF, UNWOMEN, SZO, UNFPA). За негова реализација предвидени се 500.000 УСД за 2009 година и 760.596 УСД за 2010 година.

⁵⁴ Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените и Акција Здруженска

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Отсутствува стратешки пристап на државата во обезбедување на потребната заштита на жртвите.

Жртвите на семејно насилство се соочуваат со нефункционирање на системите за заштита во подолг временски период и намалување на бројот на државни засолништа⁵⁵, кое е резултат на отсуство на државна финансиска поддршка на сервиси кои се препознатливи кај јавноста⁵⁶, и на останати системски мерки кои водат кон јакнење на капацитети кај професионалните структури кои имаат за задача да постапуваат во случаи на семејно насилство.

Искуствата од досегашната работа со жртви покажуваат дека и по осум години законско регулирање на појавата се уште во голема мера се застапени случаи на несоодветно, ненавремено и некоординирано постапување на надлежните институции, кое резултира со сериозни последици кои ги трпат жртвите на семејно насилство.

Мерките за заштита предвидени во Законот за семејство (обезбедување на соодветна здравствена заштита, психосоцијална интервенција и третман, обезбедување на нужно сместување за лицето жртва на семејно насилство, давање на бесплатна правна помош), кои треба да овозможат сигурност и заштита на жртвата на семејно насилство, се обезбедуваат на неунифициран начин и не се достапни за поголем број на жртви поради несоодветната покриеност на целата територија на државата. Овие мерки за заштита не се обезбедуваат во целост и во континуитет, како и според однапред утврдени стандарди и критериуми. Ваквата состојба се супституира со сервисите кои традиционално ги обезбедуваат граѓанските организации⁵⁷. Вкупниот износ на државна поддршка на граѓанските организации кои обезбедуваат услуги за жртви на семејно насилство изнесува приближно 1200 УСД годишно.

⁵⁵ Бројот на државни засолништа кои згрижуваат (3 месеци со можност за продолжување од дополнителни 3 месеци) е намален наспроти постоење на потребата од згрижување на жртвата. Имено бројот на засолништа од 7 во 2009 година се намали на 4 во 2011 година. Капацитетите на засолништето во Скопје се намалени, а пак во Полошкиот регион (Тетово / Гостивар) каде поголемиот дел од населението е со Албанската етничка припадност, не постои државно засолниште за жртви на семејно насилство. Во државата постојат само 2 организации кои во улога на Кризен центар овозможуваат ургентно сместување во период од 24-28 часа.

⁵⁶ Најстарата СОС линија за жени жртви на семејно насилство при Организација на жени на град Скопје, 15 700, која во 2004 година прерасна во Националната СОС линија не добива никаква финансиска поддршка од државата.

⁵⁷ Центарот за правна помош при ЕСЕ претставува единствен ресурс кој во континуитет веќе 10 години работи на обезбедување на бесплатна правна помош и застапување за жртвите на семејно насилство. Досега државата не обезбедила финансиски средства за негова одржливост, иако истата центарот го користи како супститут при непостоење на државен сервис за бесплатна правна помош од таков вид. Од 2002 до 2012 година во Центарот се обратиле 2859 жени, при што се подготвени вкупно 1282 поднесоци, 106 кривични пријави и бесплатно се застапувани 173 жртви на семејно насилство.

Привремените мерки за заштита⁵⁸ кои се суштествен дел во обезбедувањето на граѓанско правна заштита на жртвите од семејно насилство, се недоволно афирмирани и применети од страна на надлежните институции, особено на локално ниво поради недоволната информираност и неразбирање за природата и целта за која се наменети.

Казнената политика односно санкционирањето на насилникот и понатаму бележи тренд на поблаго казнување⁵⁹ на сторителите.

Од досегашните истражувања може да се констатира тренд на постојана висока застапеност на семејно насилство во подолг временски период од 10 години⁶⁰.

Истражувачките резултати од последното истражување од 2010 ги потврдуваат претходните наоди по однос на застапеноста на одделните видови на семејно насилство во нашата земја, односно најзастапено е психолошкото, по кое следи физичкото, па сексуалното насилство.

Психолошкото насилство го пријавиле 64.80%, физичкото 27.70%, а сексуалното 13.80% од испитаничките. Со ова истражување е утврден највисок степен на застапеност на сите форми на насилство досега. Најчесто застапени под облици на психолошко насилство се : навреди или акти кои резултирале жените да се чувствуваат лошо пријавиле 39.20%; инсистирање да знае каде е и со кого е цело време во 33.80%; и „неговиот збор секогаш е последен“ во 31.70%. Најчести облици на **физичкото насилство** кое го пријавиле испитаничките се удирање шлаганица во 19.70%; зграпчување или туркање во 13.50%; заканување со употреба на физичка сила во 12.40%; фрлање со нешто што можело да ја повреди во 10.30%. Најчесто застапен облик на сексуално насилство е несаканиот сексуален однос со 12.60% на застапеност.

⁵⁸ 1) забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство; 2) забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно; 3) забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството; 4) одреди отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд; 5) забрани да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено; 6) го задолжи да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневни-те потреби на семејството; 7) изрече задолжително издржување на семејството; 8) нареди тужениот да посетува соодветно советувашиште; 9) нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување; 10) го задолжи да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство и 11) изрече која било друга мерка која судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

⁵⁹ Кај “телесната повреда“ и покрај предвидената казна затвор од шест месеци до три години само во 15 % од евидентираните пресуди судот изрекол затворска казна. Кај тешката телесна повреда сторена при вршење на СН и покрај пропишана казна затвор од 1 до 5 години, во изречените пресуди се подеднакво застапени условните осуди и затворските казни.

⁶⁰ Истражувањето за темната бројка на семејното насилство, 2000 година (Психичко – 61,5%, Физичко- 23,8 и Сексуално -5% ; Истражување Живот во сенка, 2007 година (Психичко- 56,4%, Физичко-17,7% и Сексуално 10,6%) и истражување спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка, 2010 година, сите спроведени од Здружение ЕСЕ.

Според мислењето на испитаничките семејното насилство е повеќе раширено за разлика од пред 5 години. Вака се изјасниле 59.70% од испитаничките, додека 20.20% сметаат дека оваа појава е исто раширена. Од резултатите добиени со ова истражување и споредбата која ја направивме со досегашните истражување за оваа појава во нашата земја можеме да заклучиме дека постои постојаност во нивната застапеност, при што трендот „наводниот“ пораст не го објаснуваме со зголемување на застапеноста, туку со зголемениот степен на препознавање, пријавување, ангажманот на дел од граѓанскиот сектор и публицитетот кој го добиваат сите облици на насилство во нашата земја.

Секако едно од клучните прашања за реакција и обезбедување на соодветна заштита во случај на семејно насилство, преставува информираноста, односно запознаеноста на жените со можните видовите на заштита. Пријавувањето на насилството во полиција (64%); сместувањето во засолниште (59.70%); соодветна здравствена заштита (40.80%) и правна помош и застапување пред судските органи (38.10%) , се видовите на заштита кои испитаничките најмногу ги познаваат. По нив следат психолошко советувањето, соодветна психо-социјална интервенција и третман и барање за изрекување привремени мерки за заштита од страна на судот (20.50%). Од ова уште еднаш се потврдува погрешната политика и пристап во третманот на оваа појава. Имено, познати се оние видови на заштита кои се неопходни во акутни случаи на насилство и уште подрастично кои не вклучуваат превентивни мерки и мерки за надминување на последиците од овој вид на насилство.

Третманот на разните облици на насилство (проституција, трговија со луѓе и семејно насилство) во нашата држава, односно напорите на државата да ги заштити и да им помогне на жртвите на овие видови на насилство, половина од испитаничките одговориле дека таа не прави доволно (49%). Ваквото незадоволство од третманот на овие појави испитаничките го лоцирале во незаинтересираност на државата за овие прашања („третирањето на овие прашања како неприоритетни“, „недоволно внимание“) и недоволниот и несоодветен ангажман („неорганизираност“, „непоставеност на системи и програми за заштита“, „неажурност“, „отсуство на превентивни мерки и програми“, „несповедување на законски предвидените обврски“).

ПРЕПОРАКИ

Член 1

- Потребно е потполно усогласување на дефиницијата на дискриминацијата во домашното законодавство со онаа предвидена во Конвенцијата

Член 2

- Државата треба да преземе мерки и активности за обезбедување на ефикасност и ефективност на сите механизми за правна заштита од дискриминација

- Државата да преземе посебни мерки и активности за обезбедување на еднаков третман на жените и мажите

- Државата треба да преземе систематски и сеопфатни мерки едукација на правните професионалци за одредбите на конвенцијата и нејзиниот факултативен протокол

- Државата треба да развие систем за промоција на обврските, обезбедување имплементација, следење на примената и проценка на резултатите и ефектите од спроведувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите и политиката за еднаквост

- Државата треба да ги обезбеди потребните соодветни ресурси, вклучувајќи и финансиски за спроведување на законите и политиките во областа на еднаквоста на жените и мажите

- Секторот за еднакви можности треба да воведи процедури за отчетност и одговорност за спроведување на годишните оперативни планови за реализација на Националниот план за родова рамноправност

Член 3

- Државата треба да обезбеди соодветна автономија, независност и експертиза на државната машинерија во насока на обезбедување заштита од дискриминација и унапредување на правата и положбата на жените

- Секторот за еднакви можности треба да развие и да промовира насоки за појаснување на улогата и задачите на машинеријата и останатите субјекти надлежни за остварување на целта на Законот и на политиката во областа на еднаквоста на жените и мажите

- Државата треба да преземе мерки и обезбеди ресурси за да ги зајакне капацитетите на локалните комисии и сите координатори за еднакви можности во остварувањето на законски пропишаните функции и надлежностите

Член 4

- Државата да воведи посебни привремени мерки во сите сфери како систематска политика за остварување на фактичката еднаквост на жените и мажите

Член 5

- Државата да преземе соодветни мерки за намалување на традиционални модели на поделба на улоги и семејни вредности и да ги преиспита ефектите од кампањите кои промовираат семејни вредности и заштита на репродуктивното здравје на жените

Член 6

- Државата треба да преземе мерки за санкционирање на сериозните прекршување на човековите права на жените кои даваат сексуални услуги, особено на оние извршени од страна на државните институции
- Треба да се воведат одделни програми за поддршка и помош на жените кои даваат сексуални услуги, особено во поглед на обезбедување на социјална заштита и елиминирање на здравствените и безбедносните ризици
- Државата треба да алоцира финансиски средства за реализирање на превенирање на појавата на трговија и обезбедување на потребната заштита на жртвите на трговија со луѓе
- Државата треба да обезбеди средства за спроведување на Националната стратегија за семејно насилство која исклучиво зависи од странска финансиска помош
- Државата треба да осигури следење и евалуација на постигнатите резултати од имплементација на Националната стратегија
- Државата треба да преземе мерки за обезбедување на законски предвидената заштита на жртвите на семејно насилство во континуитет и на целата територија на РМ
- Државата треба да осигури навремено и координирано постапување на надлежните институции
- Државата треба да преземе активности за афирмирање на привремените мерки за заштита од семејно насилство, особено на локално ниво

ДЕЛ II

Член 7-9

СФЕРИ НА ЗАГРИЖЕНОСТ:

Член 7

- Отсуствуваат законски предвидени мерки и активности кои ќе имаат за задача охрабрување и поддршка на жените кандидати за претседателски, парламентарни и локални избори
- Несоодветна застапеност на жените како претседателки и заменички претседатели во работните тела на Собранието
- Отсуство на жени на градоначалнички места
- Ниска застапеност на жените во извршната власт на РМ, односно како министри и нивни заменици
- Нееднаква застапеност на жените во однос на нивните колеги на сите нивоа на државна администрација

Член 8

- Постои одредба за почитување на принципот на еднакви можности само во однос на именување на амбасадорите на РМ, додека ваква одредба не постои за останатите нивоа на претставување на Владата на РМ на меѓународна ниво
- Незадоволително и несоодветно е учеството на жените во својство на шефови на делегации во делегациите на Собранието на РМ за меѓународна соработка

Член 9

- Се уште не е вграден родово сензитивен пристап во постапката за проценување на барањето и одобрување на статусот азилант/бегалец на жените баратели на азил

Политички и јавен живот на жените (Член 7)

Комитетот во Заклучните коментари од 34-та седница одржана во 2006 г. го поздравува воведувањето 30-процентни квоти за родовите во Законот за избор на пратеници и во Законот за локални избори, но со загриженост забележа дека тој амандман не ги постигнал саканите резултати, со оглед на тоа што жените и натаму не се доволно застапени во изборните тела. Поради ова Комитетот препорача државата да спроведе кампањи за подигање на свеста кај мажите и жените во врска со важноста на учеството на жената во политичкиот и јавниот живот, како и да создаде оспособувачки, охрабрувачки и мерки на поддршка за таквото учество. Комитетот, исто така, препорача преземање чекори за постигнување на квотата од 30 проценти утврдена со Законот за избор на пратеници и Законот за локални избори.

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Во 2006 година донесен е Изборниот законик⁶¹ со кој се уреди начинот, условите и постапката за избор на претседател на републиката, за избор на пратеници во Собранието, за членови на советите на општините и Советот на градот Скопје, за избор на градоначалник на општина и градоначалник на градот Скопје, како и повеќе други прашања поврзани со организирање и спроведување на изборите. Во законикот застапеноста на жените на поднесените листи за кандидати за пратеници и за членови на советот на општината и на градот Скопје се обезбедува преку одредба со која "на секои три места на листата најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол"⁶². Почитувањето на овој критериум го утврдува Државната, односно општинската изборна комисија, кои по приемот на листата утврдуваат дали таа е составена во согласност со одредбите на Изборниот законик. Доколку утврдат дека таа има одредени неправилности тие го повикаат овластениот поднесувач кој во рок од 48 часа по нејзиниот прием треба да ги отстрани неправилностите. Ако и покрај барањето за отстранување на неправилности листата тие не бидат отстранети, тогаш поднесената листа се отфрла.

Изборниот законик, како и законите со кои претходно беше уредена оваа материја пред 2006 година нема одредби со кои политичките партии ќе се задолжат за осмислување и воведување на одредени мерки и активности за учество на жената во политичкиот и јавниот живот.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

1. Право на жените да гласаат

Правото на глас од страна на жените се практикува во нашата земја. Во практиката беа утврдени две отстапувања, и тоа семејното гласање и не излегувањето на избори. Овие отстапувања беа нотирани во минатиот извештај во сенка. Според изјавите на жените опфатени со нашето истражување може да се заклучи дека неколку фактори комбинирано влијаат врз остварување на правото на глас, односно, традицијата

⁶¹ Изборен законик, Службен весник 40/2006, 127/2006, 136/2008, 44/2011 и 51/2011.

⁶² Член 64-Содржина на листата што се поднесува.

(50,4%); лошата економска состојба (односно отсуство на интерес за гласање и неверување дека работите можат да се променат со гласање) со 41% и ниското ниво на образование кај жените, односно непознавањето на ова право и оттаму неможност за негово користење (43,9%).

Семејното гласање, како појава се нотира како недостаток во сите извештаи за извршено гласање во нашата земја. На ова прашање дадени се и јасни препораки за превенирање на ваквата практика. Сакајќи да ја утврдиме димензијата на овој недостаток го испитувавме ставот и мислењето на жените по однос на тоа дали сметаат дека други членови во семејството може да гласаат во нивно име. И покрај тоа што мнозинството, односно 90% од сметаат дека никој друг освен нив нема право да го користи нивното право на глас, сепак 2,20% изјавиле дека други членови во семејството смеат да гласаат во нивно име секогаш и 3,80% сметаат дека други членови од нивното семејство понекогаш може да гласаат во нивно име. Ваквиот прифатлив став за некој друг член на семејството да гласа во име на жените се потврдува и со нивните изјави во однос на тоа дали некој друг го искористил тоа право. Мнозинството (90.9 %) потврдиле дека досега не се случило наместо нив да гласа некој друг (сопруг, татко, брат), за разлика од 6%, кои одговориле дека ова право било искористено од некој друг⁶³.

Независноста, односно самостојноста на жената во одлуката за кого ќе гласа е прашање кое подеднакво, како и експлицитните прекршувања на избирачкото право заслужува внимание. Оттаму, испитувавме дали жените пред да гласаат, вообичаено се консултираат со свекорот, сопругот или братот по однос на ова прашање. Секоја втора (52,9%) жена опфатена со нашето истражување изјавила дека самостојно одлучува и не се консултира по однос на тоа за кого ќе гласа, додека 43,2% изјавиле дека се консултираат⁶⁴. Но, имајќи предвид дека консултирањето пред користење на правото на глас, не значи и не формирање на сопствена одлука по однос на тоа за кого ќе гласа жената, не интересираше дали жените ја почитуваат одлуката на свекорот, сопругот или братот во однос на тоа за кого да гласаат. Над две третини (63,6%) од жените изјавиле дека не ја почитуваат нивната одлука, односно со други зборови сами ја донесуваат одлуката за гласање, а секоја трета (33,5%) одговорила дека го почитувала неговото мислење, односно одлука.

⁶³ Од оние кои потврдиле дека некој друг го искористил нивното право на гласање, 1,90% изјавиле дека тоа е редовно практика, односно нивното право на гласање постојано го користи некој друг, а 4.20% дека ова право понекогаш го користи некој друг.

⁶⁴ Од нив, 18.4 % или секоја петта одговорила дека секогаш пред да го користи правото на глас се консултира со свекорот, сопругот или братот, а 24.8% или секоја четврта дека понекогаш се консултира со нив пред да гласа.

2. Став кон учеството на жените во политичкиот живот

Застапеноста на жените во политичкиот живот го испитувавме од аспект на причините, односно пречките кои го оневозможуваат потполното и непречено учество на жените во истиот. Според две третини од жените (59.5%) семејните обврски на жената се причина за нејзиното неучество, по кои следат негативниот став кон жените што се занимаваат со политика и отсуството на мерки за охрабрување на жените да се кандидираат и да учествуваат во политиката од страна на државата, кои биле посочени од над една третина од жените. Секоја четврта жена (26.1%) смета дека оваа состојба се должи на неверување во добивање на поддршка од избирачите. Најмалку пресудно за учеството на жените во политичкиот живот е мислењето дека занимавањето со политика е недолично (6,80%).

Жените во нашата земја веруваат дека со зголемување на учеството на жените во политика ќе се подобри положбата на жената во нашата земја. Две третини (60%) во потполност се согласуваат со изјавата дека „повеќе жени во политиката би допринеле за подобрување на положбата на жените“, односно секоја петта (22,90%) делумно се согласува со ваквата изјава.

Жената во нашата земја не учествува во јавниот живот, односно според изјавите на жените може да се заклучи дека мнозинство (76.3%) не членуваат и не волонтираат во некоја организација која преставува нивно ангажирање во јавниот општествена живот. Од оние кои учествуваат во најголема мера членуваат во политички партии (11%), во невладини организации (6,10%), верски организации (4,10%) и синдикат (2,50%).

3. Фактичко учество на жените во донесување на одлуки

Според резултатите од трите парламентарни избори⁶⁵ учеството на жените во Собранието, како резултат на квотите се движи околу 30% на застапеност, односно на парламентарните избори во 2006⁶⁶ и 2008⁶⁷ година 34 жени се избрани за пратенички од вкупно 120 пратенички места, додека во 2011 година⁶⁸ 38 жени се избрани од вкупно 123 пратеници⁶⁹.

Жените парламентарки соодветно на нивниот број учествуваат во работата на работните тела на Собранието во својство на членови и заменици членови, но не и во својство на претседатели, односно заменици претседатели на овие работни тела. Па така, од вкупно 21 работни тела⁷⁰ на Собранието во периодот од 2006 -2008 година седум жени биле претседателки и заменички претседателки. Во составот 2008-2011

⁶⁵ Парламентарни избори спроведени во 2006, 2008 и 2011 (од кои последните два се предвремени парламентарни избори).

⁶⁶ Државен завод за статистика, Жените и мажите во Македонија, 2008.

⁶⁷ Државен завод за статистика, 20 години независна Македонија.

⁶⁸ Веб страна на Собрание на РМ.

⁶⁹ Зголемувањето на бројот на пратенички места се должи на можноста за гласање на дијаспората, односно на пратеничките места за преставници од дијаспората.

⁷⁰ во сите три периоди.

година шест жени биле претседатели, а 10 биле заменички, додека во составот 2011-2015 година три жени биле претседателки, а девет биле заменички.

Во периодот за кој известуваме во РМ беа одржани два локални избори и тоа во 2005 и 2009 година. И на двата локални избори исклучително поразителни се состојбите по однос на учеството на жената во процесите на одлучување на локално ниво. Ова особено се однесува на нејзината застапеност на позицијата на градоначалник. Со ова се заокружува циклус на пет локални избори во кои фактичкото учество на жената е непроменето. Имено на локалните избори во 2005 година, од вкупно 85 избрани градоначалници, три се жени (3,5%), додека од вкупно 1 391 избрани советници, 315 се жени (22,6%) од вкупниот број на избрани советници. Во 2009 година на локалните избори од вкупниот број на советници избрани во советите на единиците на локална самоуправа 27% се жени, додека ниту една жена не е избрана за градоначалник⁷¹.

Вредно е да се спомене и учеството на жената на претседателските избори одржани во 2009 година. На овие избори како претседателски кандидат учествуваше една жена⁷². Во првиот круг на избори за неа гласале 3,06% од гласачите⁷³.

Учеството на жената во извршната власт, како и досега е на исклучително ниско ниво. Оваа ниска застапеност се потврдува преку нивната застапеност на позициите министри и заменици министри во Владата на РМ. Во периодот од 2006 до 2011 година, беа формирани три состави на Влада. Во составот на Владата именуван во 2006 година три жени од вкупно 21 министерско место беа именувани за министри, во 2008 година од вкупно 22 места, две жени беа именувани како министри и во составот именуван во 2011 година од вкупно 23 места три жени беа именувани како министри⁷⁴. Слична е состојбата по однос на учество на жената на позицијата заменик на министер во Владата на РМ. Имено, во составот именуван во 2006 година од вкупно 14 заменици една жена е именувана, во 2008 година од вкупно 15, три жени се именувани за заменици и во 2011 година од 15 заменици три жени се именувани⁷⁵.

Во периодот 2006-2010 година учеството на жената во државна администрација се намалува⁷⁶. Односно во 2006, 2007 и 2008 година жените учествуваат со над 50% во вкупниот број на државна администрација, а во 2009 и 2010 година нејзиното учество е под 50%. Но и покрај оваа навидум висока застапеност, во однос на звањата кои жените ги имаат во државната администрација се забележуваат неколку трендови, и тоа, дека жените се најзастапени на звањата референти, самостојни референти и звањето советник; во однос на нивните колеги мажи тие се помалку застапени како државни секретари, секретари на општина и раководители на

⁷¹ Државен завод за статистика, Жените и мажите, 2010.

⁷² претставничка на Демократската партија на Албанците.

⁷³ Википедија, Претседателски избори 2009.

⁷⁴ Википедија, Влада на Македонија од 2006, 2008 и 2011.

⁷⁵ Собрание на РМ, стенографски белешки и Одлуки за именување на заменици министри.

⁷⁶ Годишни извештаи за податоци од регистарот на државни службеници за 2006, 2007, 2008, 2009 и 2010 година, Агенција за државни службеници на РМ.

сектори и постои тренд на постојано опаѓање на бројот на жени на одредени звања, како што се оние на соработник, самостоен референт, виш референт и референт.

Се уште не постојат посебни фондови за охрабрување на жените за кандидирање, односно учество во јавниот и политичкиот живот во РМ. Исто така не се преземени кампањи или спроведени едукативни активности кои имаат за цел охрабрување на жените да се кандидираат за избори. Ова делумно се должи на начинот на регрутирање на жените како членови на политички партии, но најверојатно и на воведувањето на квотите кои се сметаат за повеќе од доволна мерка за обезбедување на учество на жените на разни нивоа на одлучување.

Учество на жените на меѓународно ниво (член 8)

Комитетот во Заклучни коментари од 34-та седница одржана 2006 г. ја изрази својата загриженост поради недоволната застапеност на жените во назначените тела на меѓународно ниво и ја поттикна државата да ги засили напорите за зголемување на застапеноста на жените во телата со избрани и назначени членови и во телата на меѓународно ниво.

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Во 2006 година донесен е Законот за надворешни работи⁷⁷ со кој се уредува начинот и постапката за вршење на надворешни работи. Овој закон предвидува почитување на принципот на еднакви можности само при утврдување на условите и постапката за именување на амбасадор. Имено, при именувањето на амбасадорите се почитува принципот на соодветна правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници и принципот на еднакви можности на половите. Ваква одредба не е предвидена при дефинирање на условите и постапката за именување на генерален конзул, специјален пратеник, почесен конзул, заменик шеф на дипломатско претставништво и времен вршител на работи. Уште повеќе, во законот не е предвидена одредба со која се забранува дискриминацијата.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Фактичка состојба на жената на меѓународно ниво

1. Извршната власт на меѓународно ниво

На меѓународно ниво на ниво на амбасадори од вкупно 37 претставници⁷⁸, само две жени (5,4%) ја преставуваат РМ на ова ниво⁷⁹. На ниво на генерални конзулати од вкупно девет генерални конзулати⁸⁰ ниту една жена не ја преставува РМ на ова ниво.

Од вкупно осум постојани мисии при меѓународни организации⁸¹, само две се претставувани од жени - вршители (вршителката на работи во постојната мисија на

⁷⁷ Службен весник на РМ 46/2006, 140/2007, 107/2008 и 131/2008.

⁷⁸ Веб страница на Министерството за надворешни работи на РМ.

⁷⁹ Амбасадорката на РМ во Велика Британија и амбасадорката на РМ во Сојузна Република Германија.

⁸⁰ САД Детроит, Чикаго и Њујорк; Канада, Торонто; Сојузна Република Германија, Минхен; Република Италија, Венеција; Република Грција, Солун; Република Турција, Истанбул и Заедница на Австралија, Мелбурн.

Република Македонија при ФАО и вршителката на работи во постојната мисија на Република Македонија при Советот на Европа).

РМ има еден културно-информативен центар во Софија, Република Бугарија. На чело на овој центар не се наоѓаше жена.

РМ има именувано вкупно 56 почесни конзули, од нив пет се жени, односно процентуално жените се застапени со 8,9%.

Економската дипломатија⁸² како дел од надлежностите на дипломатско конзуларните претставништва на РМ во странство се вовеле како дел на програмата за работа на Владата на РМ за периодот 2006-2010 година. Во оваа насока во соработка со владината Агенција за странски инвестиции назначени се економски промотори кои имаат задача да ја зајакнат оваа економска дипломатија (на ниво на трети секретари во ДКП). Од вкупно 21 економски промотор, осум (8) се жени, односно жените се застапени со 38% проценти во вкупниот број на назначени економски промотори⁸³.

2. Законодавната власт на меѓународно ниво

Имајќи предвид дека во периодот 2006-2011 година во РМ се одржаа три парламентарни избори застапеноста на жените во делегациите со кои Собрание на РМ остварува меѓународна соработка ја разгледуваме во сите парламентарни состави. Учеството на жените во овие тела е уредено со Одлуката за основање делегации, пратенички групи и други облици на остварување на меѓународната соработка на Собранието на РМ⁸⁴.

Генерално учеството на жената во делегациите за меѓународна соработка на Собранието на РМ се движи околу 30%. При тоа почитуван е принципот на пропорционална застапеност на жените во својство на членови и заменици на членови во овие тела за разлика од нејзиното ниско учество во својство на шеф и заменик на шеф на делегација. Па така, во парламентарниот состав 2006-2008 една жена била шеф и една била заменик на шеф на делегација. Во периодот 2008-2011 немало ниту една жена шеф на делегација, а една била шеф на делегација. Во сегашниот состав 2011 -2015 две жени се шефови на делегации и една е заменик на шеф на делегација.

⁸¹ Постојана мисија на Република Македонија при ООН; мисија на Република Македонија при НАТО; мисија на Република Македонија при ЕУ; постојана мисија на Република Македонија при Совет на Европа; постојана мисија на Република Македонија при УНЕСКО; постојана мисија на Република Македонија при ООН во Женева; постојана мисија на Република Македонија при ФАО и постојана мисија на Република Македонија при ОБСЕ.

⁸² Под овој вид на дипломатија се подразбира промоција на економските интереси и приоритети на земјата во странство со цел таа да се претстави како привлечна дестинација за странски инвестиции и работи на зголемување на извозот во други земји.

⁸³ Податоци добиени од Агенцијата за странски инвестиции.

⁸⁴ Службен весник на РМ 85/2002, 97/2006, 117/2006, 77/2008, 85/2009 и 65/2010.

Државјанство (Член 9)

Комитетот во своите заклучни коментари од 2006 година забележал дека жените претставуваат 51 процент од бегалците и барателите на азил во Република Македонија и го поздравил усвојувањето на Законот за азил и привремена заштита во 2003 г., како и фактот што жените-баратели на азил или статус на бегалци имаат можност засебно да поднесат барање. Но, Комитетот и натаму бил загрижен поради тоа што во процесот на одобрување статус на азилант/бегалец не е вграден родово сензитивен пристап. Поради тоа, Комитетот препорачал државата целосно да интегрира родово сензитивен пристап во целиот процес на одобрување статус на азилант/бегалец, вклучително и во фазата на поднесување барање.

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Законот за државјанство и покрај неколкуте измени⁸⁵ во периодот за кој известуваме со овој извештај во сенка нема воведени измени по однос на стекнувањето, промената и задржувањето на државјанството жените и децата.

Во однос на усогласеноста на законските одредби за азил и привремена заштита најдобро говори следната оценка: “The country’s laws provide for the granting of asylum or refugee status both to those individuals meeting the criteria for refugee status and those meeting the criteria for subsidiary protection. The government has established a system for providing protection to refugees. However, the government did not grant refugee status or subsidiary protection to any asylum seekers during the year. The law on asylum meets most international and EU standards; however, it contains exclusionary provisions for persons under subsidiary protection that observers asserted do not comply with the 1951 Refugee Convention. In addition the government did not effectively implement the law. No person has been granted any form of asylum since mid-2008. Subsidiary protection was terminated for nine Kosovo Romani cases on the basis of national security, an exclusion not contained in the 1951 Refugee Convention⁸⁶”

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

1. Стекнување, промена и задржување на државјанството од страна на жените

Националното законодавство не прави разлика помеѓу мажот и жената во стекнување, менување и задржување на државјанството. Според нив, стапувањето во брак не предизвикува автоматско менување на државјанството на жената, меѓутоа примери од практиката укажуваа на ваква промена, секако на лично барање на жената. Овие наводи презентирани во извештајот во сенка поднесен во 2006 година, сакавме да го преиспитаме преку истражување на ставот и мислењето на жените (опфатени со истражувањето) во однос на тоа дали жените со стапување во брак треба да го сменат своето државјанство и да го земат државјанството на мажот. Приближно половина одговориле потврдно (47,7%), односно дека жената со стапување во брак треба да го зема државјанството на нејзиниот сопруг.

⁸⁵ Закон за државјанство, Службен весник 67/92, 8/2004, 98/2008 и 158/2011.

⁸⁶ US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, Country Report on Human Rights Practices for 2011.

Се уште присутна е праксата на барање на согласност од партнерот/сопругот или друг постар член на поширокото семејство за добивање на патна исправа. Имено, на секоја четврта (22.8%) жена опфатена со истражувањето изјавила дека и е потребна согласност од партнер/сопруг или друг постар член на поширокото семејство за да извади пасош.

Во однос на постапката за азил и особено постапката за азил на жените-барателки може да се заклучи дека постапката за лично сослушување и толкувач од ист пол во начело се почитува. Правото на личното сослушување на жените барателки на азил или статус на бегалци, според сознанијата со кои располага Здружението на млади правници на Македонија (во понатамошниот текст МЗМП), се почитува од страна на Одделението за азил, односно секое лице се интервјуира одделно и не постои колективно сослушување. Сепак, постојат случаи каде што инспектор од машки пол го води случајот на жена барател на азил. Толкувач од женски пол се обезбедува во случаите кога за тоа постои можност. Досегашната пракса го потврдува почитувањето на ова правило во однос на толкувачот. Исклучоците се однесуваат на барателите на азил кои доаѓаат од земјите од Блискиот исток, Авганистан, Пакистан како и од Африканските земји, а за кои јазици во Република Македонија не е регистриран официјален преведувач.

Кога зборуваме за вградување на родово сензитивен пристап во постапката за барање на азил во однос на жените во нашата земја, можеби најкорисна е информацијата за тоа како се одвива оваа постапка. Имено, при поднесување на барањето за признавање на право на азил, барателите најчесто се обраќаат до најблиската полициска станица. Исто така во голем број од случаите барателите на азил се обраќаат во канцеларијата на Здружението на млади правници на Македонија во Шуто Оризари од каде правници ги придружуваат барателите во полициската станица со цел мониторирање на постапката како и обезбедување на правна помош на истите. Вработените во полициските станици најчесто не се доволно запознаени со постапката за признавање на право на азил и немаат посебен однос кон жените. За лицата кои што се обраќаат во полициска станица во првичниот разговор не се испитуваат причините заради кои лицата бараат азил во РМ, и откако тие ќе изјават дека сакаат да поднесат барање за азил полицискиот службеник го контактира Одделението за азил при МВР и со нивна дозвола барателите на азил се носат во Прифатниот центар за баратели на азил. При оваа постапка жените не добиваат посебен третман.

Во однос на тоа дали се почитува препораката за **When detention is resorted to, privacy and the principle of family unity should be respected. Men and women should not be detained together, except in family situations. Special efforts should be made to avoid the detention of nursing mothers and women in the later stage of pregnancy**⁸⁷. Од досегашната пракса на МЗМП немало случаи каде што баратели на азил биле притворени. Меѓутоа кога се работи за лица кои се фатени на територијата на РМ како илегални мигранти тие се сместуваат во Прифатен центар за странци каде што

⁸⁷ Reception standards for asylum seekers in the European Union, Geneva July 2000.

им е ограничено движењето. Жените и децата фатени како илегални мигранти на територијата на РМ, се сместуваат во Прифатниот центар за странци во Гази баба каде што им е ограничено движењето. Имало и случаи каде што и бремени жени биле сместени во центарот во Гази баба. Нема информации во однос на тоа дали мажи и жени освен кога се работи за фамилијарни односи се сместуваат во исти простории. Лицата кои се сместени во Прифатниот центар за странци во Гази баба, можат да поднесат барање за признавање на право на азил во полициската станица која што се наоѓа во центарот и по поднесувањето на барањето истите веќе не се водат како илегални мигранти туку како баратели на азил, по што се сместуваат во Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово. Во Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово се почитува правилото мажите и жените да се сместуваат одделно, освен кога се работи за фамилии. Овој прифатен центар е од отворен тип⁸⁸. и барателите на азил може да излегуваат преку целиот ден се до 22 часот навечер.

Medical help for asylum seekers upon arrival and in reception centres should include counseling on reproductive health matters. As is the norm in many countries, pregnant women should receive the same maternal and child clinic services as nationals⁸⁹. Во Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово постои амбуланта во која што се обезбедува примарна здравствена заштита. Нема информации кои укажуваат дека здравствената заштита која се обезбедува го опфаќа советувањето за репродуктивно здравје, а доколку го опфаќа, тоа би подразбирало давање само на основни информации за заштита и контрацепциони средства. За поспецифични услуги од областа на репродуктивното здравје на овие жени треба да им биде обезбеден гинеколог. Сознанијата со кои располагаме говорат дека на малолетна девојка- барателка на азил не и било овозможено да изврши абортус од причини што надлежните органи стравувале дека доколку посредуваат или пак доколку се изврши потребната интервенција за абортус, девојката може потоа да ја тужи Република Македонија и надлежните органи.

2. Државјанство на децата

И покрај формално-правно еднаквите права кои двајцата родители ги имаат во однос на изборот на државјанството на нивните деца, се уште е присутна практиката на земање на државјанството на таткото со дадена согласност на мајката. Секоја трета (30%) жена од спроведеното истражување одговорила дека децата треба да го земат државјанството на таткото, наспрема две третини (59%) од жените кои одговориле дека децата треба да се стекнат со државјанството и на двајцата родители.

⁸⁸ Барателите на азил може да излегуваат преку целиот ден се до 22 часот навечер.

⁸⁹ Ибид.

ПРЕПОРАКИ:

Член 7

- Државата треба да пропише законски мерки и активности кои ќе имаат за задача охрабрување и поддршка на жените кандидати за претседателски, парламентарни и локални избори
- Да се преземат мерки и активности за овозможување соодветна застапеност на жените како претседателки и заменички претседатели во работните тела на Собранието
- Државата треба да предвиди соодветни мерки за обезбедување на учество на жените на градоначалнички места
- Државата треба да преземе мерки и активности за зголемување на застапеноста на жените во извршната власт на РМ, односно како министри и нивни заменици
- Државата треба да преземе соодветни мерки за еднаква застапеност на жените на сите нивоа на државна администрација

Член 8

- Државата треба да воведи одредба за почитување на принципот на еднакви можности во однос на именување на жените за сите нивоа на претставување на Владата на РМ на меѓународна ниво
- Да се преземат мерки и активности кои ќе имаат за цел соодветно учеството на жените во својство на шефови и заменици на шефови на делегации во делегациите на Собранието на РМ за меѓународна соработка

Член 9

- Државата да преземе конкретни мерки за вградување на родово сензитивен пристап во постапката за одобрување на статус на азилант/бегалец
- Да се преземат мерки и активности со кои ќе се обезбеди почитување на стандардите за прием и третирање на жените баратели на азил, особено оние за одделно сместување на жени и мажи и задржување на бремени жени, како и обезбедување на сеопфатна и соодветна здравствена заштита

ДЕЛ III

Член 10 – 14

Сфери на загриженост:

Член 10

- Родовата еднаквост во пристапот при запишувањето и во третманот во училишната средина постои само на декларативно ниво
- Отсутствува формална обврска/ надлежност за училиштата за следење на постигнувањата на момчињата и девојчињата и следење на фактичката состојба, воопшто
- Недоволна ефикасност на политиките за образование во однос на опфатот и инклузивноста на учениците од малцинските заедници, и висок степен на зависност на нивната имплементација од надворешни извори на финансирање (стипендирање, програми за инклузија, едукација на кадри и сл.)
- Отсуство на соодветни мерки за надминување на пречките за вклучување и проодност на девојчињата од руралните средини и малцинските заедници во сите степени на образование
- Тренд на зголемен јаз помеѓу машките и женските ученици Роми во средното образование
- Пасивно и премолчено толерирање од страна на државата на малолетничките бракови, односно висок процент на Ромки мажени на училишна возраст
- Ниска стапка на вклученост на ромските деца во предучилишно образование како фактор кој се одразува на нивното адаптирање во повисоките нивоа на образование и претставува директна причина за осипување
- Сегрегацијата во изборот на одредени струки во средното (особено стручното) и во високото образование се уште опстојува

Член 11

- Речиси половина од невработеното население во Македонија се жени, висока стапка на учество на жените во вкупниот број на неактивно население, висок број на жени како неплатени семејни работници
- Зголемен процент на неформално вработени жени и зголемување на јазот помеѓу формално вработените жени и мажи и формално и неформално вработените жени
- Присутни се отстапувања во однос на почитување на формално предвидените еднакви можности при вработување на мажите и жените
- Законското регулирање на психичкото вознемирување – мобинг е несоодветно и непознато за жените-работнички
- Над една третина од жените сметаат дека државата не презема ништо во однос на третманот на двата вида на насилство на жените на работно место (сексуално вознемирување и мобинг)
- Сегрегацијата на жените во одредени сектори се уште опстојува
- Принципот на еднаков надомест за работа со еднаква вредност не се почитува
- Најголемиот процент на вработени жени примаат плата помала од просечната плата

- Не постои законска одредба за забрана на отпуштање од работа поради брак и бременост
- Постојат разлики во уживањето на правата од работен однос во државниот и приватниот сектор

Член 12

- Постои недоволна опфатеност на жените со примарна гинеколошка здравствена заштита, особено во руралните и малите градски средини
- Се уште постојат случаи каде што има несоодветна антенатална здравствена заштита
- Постои висок процент на незадоволство од здравствените услуги за време на породувањето и по раѓањето на детето, како и воопшто во однос на секундарната и терциерната здравствена заштита
- Постојат пречки во достапноста на установите за ментално здравје
- Постои ниска стапка на користење на контрацепција од страна на жените во репродуктивниот период, особено во однос на оралната хормонска контрацепција и бариерните методи за контрацепција
- Степенот на семејно планирање помеѓу брачните партнери е на незадоволително ниво, поради што одреден дел од бременостите се случуваат непланирано
- Постои недостаток на здравствени услуги во смисла на советувајќи и едукации за жените за време на бременоста, што е особено изразено во територијата на главниот град
- Абортусот се уште се користи како метода за контрола на раѓањето, особено помеѓу жените кои се во брак
- Здравствените установи кои вршат абортус во недоволна мерка ги советуваат жените за употреба на средства за контрацепција, како и за самата постапка на абортусот
- Не постои сеопфатен систем за здравствена едукација, вклучувајќи репродуктивно здравје, ниту за младите лица, ниту за ранливите групи на граѓани.

Член 13

- Не постои достапна статистика разделена по пол во однос на сите пооделни категории на парична помош од социјална заштита, односно социјални давања.
- Не постои ниту статистика дополнително разделена по етницитет, возраст, образование, место на живеење, вид на корисник (самохран родител, лица со попреченост, жртви на семејно насилство, и др. ранливи категории на граѓани) и др.
- Обемна и отежната постапка при остварувањето на правата од социјална заштита пред Центрите за социјална работа

Член 14

- Државата нема преземено сеопфатни и системски мерки за подобрување на положбата на руралната жена

- Положбата на руралната жена во бракот и семејството е неповолна и во голема мера е одредена од присутните патријархални норми и вредности
- Отсуствуваат мерки и активности со кои руралната жена ќе се охрабри да учествува во политичкиот и јавниот живот
- Правото на здравје, особено репродуктивните и сексуални права на жената од рурални средини е ограничено
- Постои незадоволство кај руралната жена во однос на стекнатиот степен на образование
- Одредени видови на заштита од семејно насилство се непознати за руралната жена
- Отсуствуваат сериозни и системски мерки за економско јакнење на жената од рурална средина, односно елиминирање на пречките со кои таа се соочува
- Мал е бројот на жени кои користат одредени видови на финансиска поддршка за земјоделство и рурален развој

Образование (Член 10)

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Од учебната 2008/09 стапи на сила задолжителното средно образование. Според Законот за средно образование⁹⁰, средното образование е задолжително за секој граѓанин под еднакви услови, а јавното средно образование е бесплатно. За непочитување на оваа законска одредба, предвидени се и парични казни. Целта на оваа промена е сите граѓани во РМ да се стекнат најмалку со средно образование, кое е предуслов за продолжување на образованието во високо образовните институции во земјата. За сите ученици, без разлика на полот, од основното и средното образование е обезбеден бесплатен превоз во случај да учат на оддалеченост од 2 односно 2,5 км од нивното живеалиште, а таму каде нема организиран превоз им е обезбедено сместување во ученички дом и бесплатни учебници. Исто така, обезбедена е финансиска помош за учениците од средното образование, чии родители се приматели на социјална помош која е пак условена со редовно посетување на наставата на нивните деца.

Според истражувањата на Бирото за развој на образованието,⁹¹ родовата еднаквост во пристапот при запишувањето и во третманот во училишната средина постои само декларативно. Законот за основно образование не го третира прашањето на еднакви можности во постигнувањата во учењето на момчињата и девојчињата. Училиштата не располагаат со официјални пишани документи (политики) кои промовираат рамноправност меѓу девојчињата и момчињата и одредуваат надлежности во делот на следење и анализа на фактичката состојба. Истото се однесува и за останатите документи како што е Националната стратегија за развој на образованието. Имено, таа предвидува промени во наставните содржини при што се акцентира промовирање на граѓански идентитет, човекови права и сл., но во ниту еден наврат не се спомнува родовата димензија.⁹²

⁹⁰ Службен весник на РМ 49/2007.

⁹¹ Анализа на состојбите во образовниот систем, http://www.umd.gov.mk/analiza_obrazovanie.aspx.

⁹² Анализа на состојбите во образовниот систем, стр.3 http://www.umd.gov.mk/analiza_obrazovanie.aspx.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Пристап до образование

И покрај задолжителното основно и средно образование, состојбата на запишани и завршени ученици и нивната родова структура покажува дека политиките за образование се недоволно ефикасни во однос на опфатот и инклузивноста, посебно кај малцинските заедници.

Анализата на податоците за опфатот на учениците во основното образование во период од десет години покажува скоро непроменет и балансиран процент на учество на женските деца, кој е нешто под 49%. Најголемите разлики меѓу момчињата и девојчињата, кои долго време опстојувале кај турската и ромската заедница во 2007/08 година се веќе надминати⁹³. Кога се работи за завршување на средното образование, разликите меѓу бројот на завршени машки и женски средношколци од турската и од албанската заедница се видно намалени⁹⁴, најверојатно како резултат на повеќе од двојното зголемување на бројот на завршени средношколки од овие две етнички групи во периодот од десет години. Особено загрижува диспропорцијата меѓу завршените машки и женски средношколци од ромската заедница, која наместо да се намалува се зголемува во текот на анализираниот период⁹⁵.

Според некои анализи⁹⁶, задолжителното средно образование генерално резултирало со севкупно зголемување на запишаните ученици (4%), но, од вкупната женска популација која завршила основно образование, само околу 89% продолжиле во средно образование. Дел од причините за оваа сосостојба се гледаат во патријархалните норми кои се уште доминираат во многу семејства, особено кај малцинските заедници; неповолната инфраструктура, односно оддалеченост на училиштата од оддалечените рурални средини, а интернатското сместување не е опција бидејќи се смета дека не е соодветно за адолесцентките да се мешаат со машки; финансиските ограничувања; непознавање на јазиците на мнозинската група, односно девојчињата од малцинските заедници се повеќе склони кон понизок успех во основно образование доколку училиштето каде што учат нема настава на нивниот мајчин јазик, бидејќи, за разлика од момчињата, не ги знаат добро јазиците што се говорат надвор од нивната непосредна заедница.

Според Министерството за образование и наука, како резултат на образовните политики на ова Министерство во соработка со невладиниот сектор, во периодот 2005 – 2010 е забележано значително подобрување на опфатот Ромските девојчиња во основното (3940 на 5225) и средното образование (од 586 на 900)⁹⁷.

⁹³ Податоците се добиени од Националната стратегија за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост во РМ. Односно, девојчиња претставуваат 49,7% од вкупно завршените ученици Турци и 47,5% од вкупно завршените ученици Роми.

⁹⁴ Девојчињата претставувале 29,7% од вкупниот број на ученици Турци и 37,2% од вкупниот број на ученици Албанци во 1997/98, а овој процент се зголемил на 41,8% за Турци или 44,6% за Албанци во 2007/08 година.

⁹⁵ Од 46,4% ученички меѓу сите ученици Роми во 1997/98 на 35,9% во 2007/08 година.

⁹⁶ Achieving Gender Equality in Macedonia, Center for Research and Policy Making, 2009 <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/Achieving-gender-equality-in-Macedonia.pdf>

⁹⁷ Одговор од Министерството за образование и наука на барање информации од јавен карактер бр. 11-2119/1

Според *Анализата на образованието на Ромите во РМ*⁹⁸, процентите на Роми кои завршиле основно, средно и високо образование е далеку под пропорционалната застапеност на Ромите во вкупната популација⁹⁹. Една од појавите која негативно се одразува врз образованието на Ромите, а особено на девојчињата, е практиката на малолетничките бракови, односно процентот на Ромки мажени на училишна возраст. Така, процентот на ромските девојчиња омажени пред 15-годишна возраст е над 20 пати повисок отколку процентот на жените-Македонки. Воедно, процентот на ромски девојчиња/млади жени омажени пред да наполнат 18 години изнесува 49% – речиси пет пати повеќе отколку кај Македонките. Она што силно алармира се пасивното и премолченото толерирање на овие состојби од страна на релевантните институции, пред сè зад плаштот на традицијата. Исто така, во оваа анализа се посочува на загрижувачки ниската стапка на вклученост на ромските деца во предучилишно образование кое не е бесплатно и ги надминува финансиските можности на најголем дел од ромските семејства, како фактор кој понатаму негативно се одразува на нивното адаптирање во повисоките нивоа на образование и претставува директна причина за осипување. Најмногу загрижува тоа што „во сферата на образованието на Ромите, секое поместување, било во однос на предучилишно, основно, средно или високо образование е направено по иницијатива и со поддршка главно од меѓународни донатори и НВО секторот, а споредено со важноста на прашањата, со многу мала поддршка од државните институции,“¹⁰⁰. Анализата на опфатот на машки и женски ученици во стручните училишта¹⁰¹ со четиригодишна програма, покажува висок степен на родова сегрегација. Така момчињата се застапени со над 80% од вкупниот број на запишани ученици во одредени струки како градежната, градежно-геодетската, машинската, електротехничката, дрвопреработувачката, земјоделската, а девојчињата се застапени со над 70% од вкупно запишаните ученици во текстилната и текстилно-кожарската струка, економско-правната и трговската струка. Што се однесува до високото образование, анализите покажуваат дека девојките учествуваат со поголем процент во вкупно запишаните студенти и дека рапидно расте процентот на завршените студентки. Бројот на жени запишани на прв, втор и трет циклус главно е поголем во општествените, хуманистичките и медицинските науки за разлика од техничко-технолошките науки каде што бројот на запишани и бројот на завршени жени е помал од оној на мажите¹⁰².

⁹⁸ <http://soros.org.mk/dokumenti/analiza-na-obrazovaniето-na-romite.pdf>.

⁹⁹ Во 2007, под 60% во основното, околу 25% во средното и само 0.16% во високото образование.

¹⁰⁰ <http://soros.org.mk/dokumenti/analiza-na-obrazovaniето-na-romite.pdf>.

¹⁰¹ *Анализа на состојбата со застапеноста на девојчињата и момчињата во основното и средното образование и застапеноста на жените и мажите како наставен кадар во учебната 2007/2008 година и Родова анализа на вкупниот број на запишани и дипломирани студенти/ки во државните и приватните високообразовни установи,*
<http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Родова%20анализа%20на%20основното%20средното%20и%20високото%20образование%20во%20РМ%202008.doc>

¹⁰² Жените и мажите 2010, Државен завод за статистика.

Наставни содржини

Студиите и анализите кои главно доаѓаат од граѓанските организации укажуваат на незадоволителната содржина на учебниците и наставните програми¹⁰³ од родова перспектива, односно укажуваат на: невидливост на жените во учебниците по историја, литература и социологија; стереотипност, нееднаквост и селективност во прикажувањето на мажите и жените; фрагментарност и изолација, односно издвојување на примери на жени научнички, писателки и сл. како “единствени”; лингвистичка маргинализација, односно ексклузивна употреба на машки род и „козметичко,, надминување на маргинализацијата преку визуелен израз (фотографии, постери корици на учебник). Министерството за труд и социјална политика и Бирото за развој на образованието од неодамна започна со координации за реформи во политиките на подготовка на учебници и наставните програми. Во 2010 година планирано е иновирање на Методологијата за вреднување на учебниците¹⁰⁴, со која се предвидува застапеност на проблематиката на родовата еднаквост, одбегнување на стереотипи и предрасуди и сл., со чие донесување ќе се обезбеди систематско и стручно анализирање на учебниците, учебните помагала и квалитетот на истите¹⁰⁵. Нема јавно достапни информации дали и во која мера оваа методологија се користи. Во однос на едукација на наставниот кадар¹⁰⁶, во 2008 спроведена е програма за обука на наставниот кадар од основното образование при што биле реализирани 15 обуки со 330 одделенски наставници за појдовните концепти на родовиот развој и интегрирање на родот во наставните програми и планови. Други активности на ова поле не се реализирани.

Професионално усовршување

Програмите на Агенцијата за вработување¹⁰⁷ кои предвидуваат програми и мерки како што се обука и унапредување на вештини, квалификација и преквалификација, покажуваат релативно висок опфат на жени. Сепак, со мерката која предвидува обука за занимања и вештини кои се дефицитарни на пазарот на труд во периодот 2008-2010 не била опфатена ниту една жена.

¹⁰³ Невидливиот род: анализа на средношколските учебници: The invisible gender: analysis of secondary textbooks from gender aspects/ Катерина Колозова, Митко Чешларов, 2006.

¹⁰⁴ Методологијата од Бирото за образование е објавена во вид на публикација насловена „Концепција за изработка на учебник и методологија за вреднување на учебник,, поддржана од УНИЦЕФ.

¹⁰⁵ Одговор од Министерството за образование и наука на барање информации од јавен карактер бр. 11-2119/1.

¹⁰⁶ Одговор на Министерство за труд и социјална политика на РМ на барање за информации од јавен карактер бр. 14-2486/6.

¹⁰⁷ Одговор на Агенцијата за Вработување на АВРМ на барање за информации од јавен карактер бр. 03-357/1.

Вработување (Член 11)

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Законот за работни односи претрпе низа измени и дополнувања¹⁰⁸ во овој период на известување. Значајно е воведувањето на законско уредување на психичкото вознемирување на работно место – мобинг. За првпат појавата на психичко вознемирување во нашата земја беше регулирана во Законот за работни односи во 2009 година¹⁰⁹. Постоечката законска дефиниција и воопшто регулирањето на психичкото вознемирување (мобинг) на работното место во Законот за работни односи е непрецизно и нецелосно. Вака непрецизно регулираната појава на мобинг допринесува за неразбирање на концептот, видовите на негово манифестирање, како и неразбирање за тоа кои институции се надлежни да постапуваат во обезбедувањето на заштита на работникот во случај на мобинг.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Комитетот во Заклучните коментари од 2006 година изрази загриженост поради ситуацијата на жените во поглед на вработувањето, нивната стапка на вработеност и нивното мало учество во формалната работна сила, како и поради големиот број на жени вработени на помалку платени работни места. Исто така, Комитетот изрази загриженост поради малиот број на самовработени жени и жени-претприемачи. Исто така, Комитетот ја повика државата во целост да го спроведе членот 11, односно да најде решение за пречките со кои се соочуваат жените во врска со вработувањето и да спроведе мерки за охрабрување и поддршка на претприемништвото на жените, вклучително и преку обезбедување обука и пристап до кредити. Исто така, Комитетот побара од државата во наредниот периодичен извештај да достави информации за ефектот од таквите мерки.

1. Право и можности за вработување

а) Право на работа и права од работен однос

Жените – работнички ги уживаат правата од работен однос подеднакво како и мажите работници. Вака се изјасниле над две третини (61.40%) од испитаничките опфатени со истражувањето спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка. Секоја петта смета дека жените не ги уживаат овие права подеднакво (17.90%) како нивните колеги-мажи.

б) Еднакви можности и еднаков третман при вработување

Анализа на статистичките податоци¹¹⁰, покажува дека вкупниот број на население на возраст на 15 и повеќе години, во периодот од 2006 до 2011 година константно расте.

¹⁰⁸ Закон за работни односи, Службен весник 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011.

¹⁰⁹ Закон за дополнување на Законот за работни односи, Службен весник на РМ, бр. 114/2009.

¹¹⁰ објавени од Државниот завод за статистика на РМ.

Односно од 1.618.000 жители во 2006 година овој број се зголемил на 1.659.180 жители во 2011 година (пораст за 41.180 жители¹¹¹). Учеството на мажите и жените во вкупното население за наведениот временски период останува непроменето (50% мажи и 50% жени).

“Пазарот на труд во Македонија се карактеризира со ниска активност, ниска стапка на вработеност, висока стапка на невработеност и квантитативна и квалитативна нерамнотежа помеѓу понудената работна сила и бараните вештини.¹¹²” Уште повеќе “Административниот капацитет за правилно имплементирање и спроведување на трудовото законодавство и понатаму е низок и постои умерен напредок во оваа област. Капацитетот на главните институции на пазарот на труд, Министерството за труд и социјална политика, АВРМ и Државниот инспекторат за труд е во главно низок и недоволен за спроведување на амбициозните стратегии и планови за вработување. Исто така, постои недоволна соработка помеѓу релевантните институции на пазарот на трудот.¹¹³”

При поделба на населението на активно и неактивно може да се согледа дека поголем број на жени влегуваат во групата на неактивно население, односно 64% жени за разлика од мажите кои учествуваат со 36%. Учеството на жените во активното население изнесува 39% или 20% помалку во однос на мажите (мажите учествуваат со 61%). Процентуалното учество на жените и мажите во вкупното активно и неактивно население е непроменето во периодот 2006¹¹⁴ до 2011¹¹⁵ година. Ако понатаму подетално се разгледува учеството на жените во неактивното население, може да се заклучи дека најголемо учество во неактивното население според расположливите податоци има групата на домаќинки што претставува 31,4% од вкупното неактивно население во 2009 година. Ова претставува намалување во однос на 2006 година, кога бројот на домаќинки претставувал 32,7% од неактивното население. Најголемо учество во неактивно население т.е. женско неактивно население имаат жените на возраст над 55 години што претставува 41% од вкупното женско неактивно население за 2006¹¹⁶ и 2009¹¹⁷ година.

Интересен е податокот за стапката на активност на жените во урбаните и руралните средини. Стапката на активност на жените во урбаните средини (49%) е поголема во однос на стапката на активност на жените во рурални средини (36%). Оваа стапка т.е. стапката на активност на жените во урбаните и руралните средини е непроменета во периодот од 2006 до 2009 година. Ако се изврши споредба на стапката на активност на мажи и жени во урбани и стапката на активност на мажи и жени во рурални средини за периодот 2006 до 2009 година, може да се забележи поголема активност на мажите во однос на жените за приближно 20% во двете средини.

¹¹¹ Државен завод за статистика, Активно население во РМ, резултати од Анкетата за работната сила IV тримесечје од 2011 година табела 01, 23.03.2012 година.

¹¹² Labour Market in FYROM, October 2009, Euro-Balkan Institute.

¹¹³ Ибид.

¹¹⁴ Во 2006 вкупното активно население е 892.000, а неактивно е 727.000.

¹¹⁵ Во 2011 вкупното активно население е 937.326, а неактивно е 721.854.

¹¹⁶ Во 2006 бројот на некативни жени над 55 години изнесува 187.827.

¹¹⁷ Во 2009 бројот на неактивни жени над 55 години изнесува 186.197.

Непроменета е состојбата во однос на вработеноста на жените. Имено, и покрај тоа што жените и мажите подеднакво учествуваат во вкупното население, сепак бројот на вработени жени е помало за разлика од мажите во вкупно вработеното население (639.340)¹¹⁸ за 2011 година. Трендот на помало учество на жените во вкупно вработено население е непроменет во периодот од 2006¹¹⁹ до 2011 година. Колку за споредба “Employment rate in the former Yugoslav Republic of Macedonia is only two-thirds of the EU-27 average employment rate though in recent years it follows an increasing trend. Low employment implies an insufficient utilisation of labour in the former Yugoslav Republic of Macedonia. The authorities have set a national employment target of achieving employment rate of 48% by 2010. However, this target (which is lower than the EU set target) seems unrealistic given that the economy has to generate more than 86 thousands jobs in two years period that is about 14% of the employment level in 2008.¹²⁰”

Формалното вработување претставува основа за економска стабилност и долгорочни приливи кај населението и е од особена важност за жените. Разлики помеѓу жените и мажите постојат и во однос на регулираниот работен однос, односно бројот на формално вработени мажи е поголем од бројот на формално вработени жени. Покрај тоа, бројот на формално вработени жени е помал во однос на бројот на неформално вработени жени. Разликата помеѓу формално и неформално вработените жени во 2007 година изнесува 120.082, а пак во 2009 година истата изнесува 124.402 што покажува тренд на зголемување¹²¹. Во поддршка на процесот на премин од неформална во формална економија, Агенцијата за вработување во периодот 2008-2011 година спровела активности во рамките на Програма за самовработување¹²² и Програма за формализирање на постојни бизниси¹²³. Во периодот 2008 до 2011 година процентот на жени кориснички на оваа програма изнесува 39%¹²⁴, додека во однос на втората програма во истиот период процентот на жени кориснички изнесува 27%¹²⁵. Покрај овие активни мерки за вработување насочени кон невработеното население, спроведени се и посебни мерки насочени кон посебно ранливи групи на жени, како што се жените жртви на семејно насилство. Во таа смисла во 2010 и 2011 година преземени се мерки за обезбедување на финансиска поддршка на овие жени, односно субвенционирање, самовработување и обука за одделни занимања кои се дефицитарни на пазарот на

¹¹⁸ Учеството на жените изнесува 248.581, а на мажи 390.759.

¹¹⁹ Во 2006 година вкупниот број на вработени изнесува 570.000. Бројот на вработени жени е 218.310, а на мажи е 351.690.

¹²⁰ Labour Market in FYROM, October 2009, Euro-Balkan Institute.

¹²¹ Бројот на неформално вработени жени се зголемува од 55.659, 2007 година на 58.084 жени во 2009 година.

¹²² Оваа програма се реализира преку обука на заинтересирани невработени лица во насока на осознавање на претприемништовото и подготовка на солидни и одржливи бизнис планови, помош при регистрација на сопствен бизнис и субвенција за отпочнување на сопствен бизнис.

¹²³ Оваа програма се реализира преку обезбедување на помош при регистрација на постојниот (неформален) бизнис и субвенција за бизнисот на евидентирани невработени лица кои имаат искуство во вршење на бизнисот.

¹²⁴ Вкупен број на корисници 2.583 од кои 1.013 жени.

¹²⁵ Вкупен број на корисници 863 од кои 229 жени.

трудот¹²⁶. Од планираното во 2010 година спроведени се само 22%¹²⁷ од активностите, а во 2011 година 38 %¹²⁸.

Расположливите статистички податоци за периодот од 2008 до 2010 година во однос на вработеност по сектори (приватен и други сектори¹²⁹) укажува на пониско учество на вработени жени во приватниот сектор. Сепак, се забележува тренд на зголемување¹³⁰ на бројот на вработени жени во овој сектор.

Вкупниот број на невработени лица во 2006 година изнесува 321.000 лица од кои 40,3% се жени. Во 2011 година се забележува тренд на намалување на бројот на невработени лица¹³¹, односно од вкупниот број на невработени кој изнесува 297.986 лица 39,8% се жени. Најголем број од невработени жени се на возраст од 25 – 34 години¹³². Според должината на невработеноста, најголем број отпаѓа на жени кои не биле вработени повеќе од 4 години. Од аспект на степенот на образование на невработените жени најголем дел отпаѓа на жени со четири годишно средно образование¹³³, по кои следат жените со основно образование¹³⁴, жени со три годишно средно образование¹³⁵ и др. Единствена промена која се забележува во структурата на невработените жени е пораст на групата на жени кои имаат завршено високо образование, односно од 9% во 2006 година на 15,3% во 2009 година.

Отстапките во праксата по однос на почитување на формално предвидените еднакви можности за вработување на мажите и жените се уште опстојуваат. Оваа состојба ја потврдуваат изјавите на жените опфатени со истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка. Секоја трета жена (30%) смета дека мажите ќе имаат предност при вработување. Ваквиот нееднаков третман според нив се должи на повеќе причини, меѓу кои најзастапени¹³⁶ се: старост/возраст над 50 години (67.40%); бремена состојба на жената (64.10%); политичката определеност (46.40%) и здравствена состојба на жената (38%).

¹²⁶ За 2010 година по сите основи било планирано да бидат поддржани 125 кориснички (50 со субвенционирање, 50 самовработување и 25 за обуки за дефицитрани занимања), додека во 2011 година било планирано да бидат поддржани 70 кориснички (20 со субвенционирање, 40 самовработување и 10 за обуки за дефицитрани занимања).

¹²⁷ Во 2010 година 8 жени биле субвенционирани, 13 самовработени и една користела обука за дефицитарни занимања.

¹²⁸ Во 2011 година 13 жени биле субвенционирани, 20 самовработени и ниту една не користела обука за дефицитарни занимања.

¹²⁹ сектори со општествена, мешовита, задружна државна и недефинирана сопственост.

¹³⁰ Во 2008 (168.418), во 2009 (174.024) и во 2010 (179.000).

¹³¹ Намалување за 23.014 лица

¹³² 41.481 т.е. 27% од вкупниот број на невработени жени (129.418) во 2006 година. Во 2009 година овој број изнесува 37.513 т.е. 24% од вкупниот број на невработени жени (117.508).

¹³³ Во 2006 година тие преставуваат 40% (52.278 жени од вкупно 129.419 жени), а во 2009 година 40,1% од вкупно невработените жени.

¹³⁴ Во 2006 година тие преставуваат 27%, а во 2009 година 26,9% од вкупно невработените жени.

¹³⁵ Во 2006 година тие преставуваат 14%, а во 2009 година 11,2% од вкупно невработените жени.

¹³⁶ По нив следат физичкиот изглед (23.30%); припадност на одредена етничка заедница (17.90%); попреченоста (16.70%); брачниот статус (14.80%); религиозната припадност (14%) и семејниот статус - малолетни деца (14%). Старост -возраст под 25 години (5.60%) и имотна состојба на жената (4.60%) се најмалку застапени како основ за дискриминација.

Сексуално вознемирување (полово вознемирување)

Податоците од истражувањето спроведено за подготовка на овој извештај во сенка укажуваат дека 15.30% од вработените жени доживеале некоја форма на сексуално вознемирување. Најзастапено е вербалното сексуално вознемирување (44,85%), по него следат невербалното сексуално вознемирување (12,14%), физичките облици на сексуално вознемирување (10,28%), ветувањата за унапредување доколку добие сексуална услуга за возврат (7,47%) и заканите за одредени неповолности доколку не добие сексуална услуга од жената (6.54%). Како извршители на сексуалното вознемирување најчесто се јавуваат претпоставените и колегите, а потоа следат колешките и подредените/потчинетите. Законското регулирање на сексуалното вознемирување во нашата земја им е познато на 51.20% од жените. Во однос на третманот, над една третина од жените сметаат дека нашата држава не превзема ништо по однос на сексуалното вознемирување (36.30%).

Психичко вознемирување - мобинг

За разлика од сексуалното вознемирување, секоја трета жена опфатена со истражувањето за подготовка на овој извештај во сенка (28.90%) доживеала психичко вознемирување - мобинг. Жените изјавиле дека се жртви на сите видови на мобинг, односно најчести форми на мобинг се компромитирање на лична репутација (35,10%); попречување на комуникацијата со останатите, односно раководителите им ја оневозможуваат комуникацијата (36,13%); компромитирање на стручниот став и мислење (29,20%) и прекинување на контактите со колегите (29,20%). Во улога на извршители на мобинг се јавуваат претпоставените, колешките и колегите. Законското регулирање на мобингот како вид на вознемирување не им е позната на повеќе од половина од испитаничките (55.60%). Над една третина (36.80%) смета дека државата ништо не превзема по однос на ова прашање.

в) Слободен избор на професија и вработување

Над две третини од испитаничките опфатени со истражувањето спроведено за подготовка на овој извештај во сенка сметаат дека жените во нашата земја слободно го одбираат своето занимање/ работа (61.50%). Сепак, секоја трета (26.60%) смета дека тие не го избираат слободно своето занимање. Причините за оваа состојба според нив лежат во економската состојба, поради што жените се определуваат за занимања кои обезбедуваат вработување (19.30%); на семејните обврски, поради што одбираат занимања за да имаат повеќе слободно време (15%) и поради присутната поделба на машки и женски професии, па одбираат занимања кои се пожелни за жените (13.80%).

Сегрегацијата на жените во одредени сектори се уште опстојува. Најголем број на жени се вработени во секторите: преработувачка индустрија¹³⁷; земјоделство, лов и шумарство¹³⁸; и трговија на големо и мало, поправка на моторни возила, моторцикли

¹³⁷ 58.416 жени во 2006 година и 57.755 жени во 2009 година.

¹³⁸ 44.360 жени во 2006 и 43.786 жени во 2009 година.

и предмети за лична употреба на домаќинствата¹³⁹. По нив таа е најмногу вработена во секторот здравство и социјална работа¹⁴⁰; образование и јавна управа и одбрана¹⁴¹ и задолжителна социјална заштита¹⁴². Имајќи предвид застапеноста на жените само во одредени сектори ја испитувавме потребата од воведување квоти за вработување на жени, како мерка на позитивна дискриминација, со што би се овозможиле еднакви можности и третман на жените во вработувањето и работните односи. Над две третини (67.40%) од жените сметаат дека постои потреба од воведување на квоти за вработување на жени во секторите каде жената е малку застапена.

Реалната атмосфера која владее во Македонија и изразените разлики помеѓу жените и мажите на пазарот на трудот може да се воочат најјасно преку податоците за економскиот статус. Останува непроменета состојбата во однос на ова прашање, односно жените сеуште се најмногу застапени во улога на вработени¹⁴³, по кои следат неплатените семејни работници, а потоа останатите категории, односно вработени за сопствена сметка и во улога на работодавец¹⁴⁴. Бројот на самовработени жени т.е. жени кои имаат развиено сопствен бизнис, раководат со истиот и остваруваат примања преку неговото функционирање се намалува¹⁴⁵. Се зголемува и бројот на жени кои се ангажирани во рамки на семејството и не остваруваат приходи т.е. жени како неплатени семејни работници¹⁴⁶.

г) Еднаков надомест

Отстапувања од принципот на еднаков надомест за работа со еднаква вредност се нотирани од страна меѓународни организации и експерти.

“While the current legislation provides for the principle of equal remuneration for equal or same work, the principle of equal remuneration for work of equal value as enshrined in ILO Convention No. 100 on Equal Remuneration is not fully implemented in national labour law. Equal remuneration for work of equal value would include workers performing work of a different nature which is, nevertheless, of equal value. The fact that the country has not properly implemented ILO Convention No. 100 on Equal Remuneration was reported by the ILO supervisory system.¹⁴⁷”

“ Evidence of imperfect competition in FYR Macedonia (due to high levels of discrimination and low mobility) leads to the hypothesis that firms may be paying workers, and especially low-skilled women, below their marginal product of labor, which

¹³⁹ 27.992 жени во 2006 година и 38.611 жени во 2009 година.

¹⁴⁰ 22.804 жени во 2006 година и 25.791 жени во 2009 година.

¹⁴¹ Бројот на вработени жени во 2006 година изнесува 18.741 и 21.749 жени во 2009 година.

¹⁴² 11.727 жени во 2006 година и 12.604 жени во 2009 година.

¹⁴³ Бројот на жени кои работат за плата во 2006 година изнесуваше 162.608 и истиот константно се зголемува за приближно 10.000 секоја година, за во 2009 година да изнесува 183.939 жени кои работат за плата.

¹⁴⁴ Се зголемува и бројот на жени работодавци т.е. жените кои вработуваат други лица. Овој број во 2006 година изнесува 6.950, а пак во 2009 година изнесува 7.275 жени.

¹⁴⁵ Бројот на самовработени жени во 2006 година изнесувал 11.706, додека во 2009 година тој изнесува 10.953.

¹⁴⁶ Од 37.166 во 2006 година тој се зголемува на 38.403 во 2009 година.

¹⁴⁷ The FYROM Decent Work Country Programme 2010-2013, ILO.

causes their supply of labor to be below that in a competitive setting. If so, the introduction of a minimum wage at or below the competitive market wage would likely increase the overall level of employment. Results in this paper indicate that a large wage gap between male and female employees exists, mainly in the private sector, due to the fact that low-skilled males earn wages that are higher than those of low-skilled women; despite little labor occupational segregation and despite the fact that women display higher human capital indicators. The introduction of a minimum wage between 40 and 50 Denars per hour would contribute to a decrease in the gender wage gap of between 15 and 23%. This occurs because introducing a minimum wage is likely to be more binding for low-skilled women than for low-skilled men and thereby likely to improve the wage level of low-skilled women by more than it would among low-skilled men. However, in order to get a significant improvement in the wage level of low-skilled women, a rather high minimum wage (close to the median wage) would need to be introduced.”

Од друга страна, структурата на вработените според нето плата¹⁴⁸ и според пол укажува на податокот дека најголем број на жени или 31,9% учествуваат во групата која прима плата во износ од 8.001 – 12.000 денари; 20,9% во групата 5.001 – 8.000 денари, и на крајот 19,9% учествува во групата од 12.001 – 16.000 денари. Најмал број на жени¹⁴⁹ земаат плата над 40.001 денари, што не е случај и кај машката популација каде најмал број се бележи кај нето плата под 3.000 денари. Споредувајќи ги овие податоци со просечната месечна нето плата во РМ¹⁵⁰, може да се заклучи дека најголемиот дел од вработените жени примаат плата помала од просечната, што е тренд и во изминатите години.

г) Право на жената на разумно породилно отсуство

Законите, односно Законот за работни односи предвидува право на девет месечно породилно отсуство. Поделени се мислењата помеѓу жените по однос на тоа дали предвиденото време за породилно отсуство е доволно. Секоја трета смета дека деветмесечното породилно отсуство е доволно 31.10% за разлика од 43.50% од жените кои сметаат дека породилното отсуство не е доволно, односно дека за правилен развој на бебето потребно е мајката подолго време да поминува со него. Во духот на популационата политика промовирана од страна на Владата на РМ, зголемена е висината на надоместокот за породилно боледување од две просечни месечни плати¹⁵¹ на три, односно четири просечни месечни плати¹⁵². Вредно е да се спомене дека доцнењето во исплатата на надоместокот за породилно отсуство изнесува од три до четири месеци.

¹⁴⁸ Податоци за 2009 година.

¹⁴⁹ 1.698 жени или 0,8%.

¹⁵⁰ Во јануари, 2009 година просечната нето плата изнесувала 19.598 МКД, а во декември, 2009 година истата изнесувала 20.446 МКД. Вредно е да спомене дека во изминатиот период од неколку години приближно 2% од вкупно вработените лица немаат примено плата.

¹⁵¹ Закон за изменување и дополнување на Законот за здравствено осигурување, Службен весник 84/2005.

¹⁵² Закон за изменување и дополнување на Законот за здравствено осигурување, Службен весник 50/2010. Висината на надоместокот на плата не може да биде повисока од износот на две просечни месечни плати, три просечни месечни плати во 2012 година и четири просечни месечни плати по 2012 година исплатени во Републиката во претходната година.

2. Дискриминација

а) Дискриминација на жените поради мајчинство

Императивна законска одредба за забрана на отпуштање од работа поради брак и бременост не постои. Породилното отсуство не е оправдана причина за отпуштање од работа. Но и покрај ова, во праксата има отстапувања од вака загарантираните права. Па така, секоја трета жена (31.70%) смета дека жените не се заштитени од отпуштање од работа за време бременост, раѓање и мајчинство. Уште повеќе секоја десетта жена (9.50%) одговорила дека раѓањето дете го загрозило или би го загрозило нивното работно место. Според нив ваквата состојба се должи на: непостоење на сигурност на работното место, односно стравот дека за време на породилното отсуство некој друг ќе се вработи на нејзиното работно место и чувството на загрозеност поради вработеност во приватниот сектор и вработеност на определено време. За поразителната состојба и положба на жените, а особено за можностите за вработување говорат податоците по однос на одложувањето на мајчинството на невработените жени. Па така, 9.90% од жените би го одложиле мајчинството доколку потенцијалниот работодавач го побара тоа од неа.

в) Усогласување на семејните и професионалните обврски

Обезбедувањето на потребни помошни служби кои ќе овозможат родителите да ги усогласат семејните со обврските на работно место, преставува една од мерките за елиминирање на дискриминација на жените на пазарот на труд и овозможуваат нејзино потполно и непречено учество во општествениот живот. Сакајќи да го утврдиме состојбата по однос на (не)усогласеноста на семејниот и професионалниот живот на жените во нашата земја, ги прашавме испитаничките дали градењето на кариера и мајчинство си противречат. Секоја трета жена во нашата земја смета дека мајчинството и градење на кариера си противречат, а приближно половина од испитаничките (47.20%) изјавиле дека тие не си противречат.

Според испитаничките државата треба да преземе низа мерки заради усогласување на семејните и професионалните обврски на вработените жени, меѓу кои: да се прошират капацитетите на установите кои ги згрижуваат децата со 61.10%; да се воведат сменско работење во установите кои ги згрижуваат децата со 51.90%; да се оспособат кадарот за водење на грижа за децата на помала возраст со 51.80%; да се реорганизираат капацитетите на установите кои ги згрижуваат децата со 36.20% и да се обезбеди соодветна исхрана за возраста на децата во установите кои ги згрижуваат децата со 31.30% и др.

б) Заштита од дискриминација во сферата на трудот

Забраната за дискриминација по сите основи, вклучувајќи ја и дискриминација по основ на пол, за првпат беше воведена во сферата на трудовото законодавство во 2005 година. Од резултатите кои ги добивме, можеме да заклучиме дека жените не знаат за можноста за заштита од дискриминација на ова поле. Секоја петта (15.40%) изјавила дека во нашата земја нема забрана за дискриминација во сферата на

работни односи, додека 40.90% од испитаничките не знаат дека постои ваква забрана.

Во случај на дискриминација на работно место за разрешување на својот проблем, скоро половина (47.40%) од жените ќе се обратат за помош на адвокат; секоја трета (34.40%) ќе се обрати на трудова инспекција и секоја четврта (25.70%) на синдикат и на граѓанска организација која се занимава со овие прашања (24.90%). Секоја десетта во ваквој случај би се обратила на некоја меѓународна институција (11,40%).

Според испитаничките постои огромна разлика во однос на уживањето на правата од работен однос меѓу државниот и приватниот сектор. Па така, 61.60% од жените изјавиле дека прекршувањата на работничките права се поголеми во приватниот сектор, а само 7.50 % од испитаничките сметаат дека прекршувањата се поголеми во државниот сектор.

Здравствена заштита на жените (Член 12) ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Во овој период на известување, односно 2006 – 2011 година беше усвоен Законот за заштита на правата на пациентите¹⁵³, со кој подетално се регулираат правата и обврските на пациентите, како и механизмите за заштита на овие права. Во однос на измените на Законот за здравствено осигурување и Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување¹⁵⁴, позначителна измена беше уредувањето на правото на здравствено осигурување за невработените лица. Пред оваа законска измена сите невработени лица имаа право на здравствено осигурување без плаќање на надомест, додека со измените тие треба да плаќаат одреден износ¹⁵⁵. Во однос на подзаконските акти, Владата секоја година усвојува низа на превентивни здравствени програми, меѓу кои за унапредување на здравјето на жените најзначајни се: Програмата за активна здравствена заштита на мајките и децата и Програмата за рана детекција на малигни заболувања (деловите за рана детекција на карцином на дојка и на грло на матка). Резултатите од мониторингот на овие Програми укажа на низа на недоследности во нивното спроведување при што голем дел од овие активности или не се спроведени или не се спроведуваат во обемот и на начинот на кои се планирани.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Во заклучните коментари во 2006 година Комитетот со загриженост забележа дека, и покрај 20-процентното намалување на стапката на абортуси од 1994 година, абортусот и натаму се користи како метода на контрола на раѓањето. Исто така,

¹⁵³ Закон за заштита на правата на пациентите, Службен весник 82/2008.

¹⁵⁴ Закон за изменување и дополнување на Законот за здравствено осигурување и Законот за изменување и дополнување на Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување, Службен весник 53/2011.

¹⁵⁵ Измените се состојат од тоа што невработените лица се категоризираат во три категории според нивните семејни месечни приходи, така да во зависност од висината на овие приходи невработените лица или не плаќаат за здравствено осигурување или пак треба да платат одреден месечен износ за да можат да се здобијат со правото на здравствено осигурување.

Комитетот изрази загриженост и поради ограничената употреба на контрацептивни средства. Оттаму, Комитетот и препорача на државата да спроведе програми и политики чија цел е да обезбеди ефективен пристап за жените до контрацептивни средства и здравствени информации и услуги, со што ќе се одбегне потребата жените да прибегнуваат кон абортус како метода на контрола на раѓањето. Комитетот ја поттикна државата да спроведе програми на сексуална едукација и едукација за репродуктивно здравје за жени, мажи и адолесценти, со цел да се негува одговорно сексуално однесување и дополнително да се обесхрабри абортусот како метода на контрола на раѓање.

1. Право и достапност до здравствените услуги

Според Уставот и законите на РМ се гарантира универзално право на здравје и здравствена заштита на сите граѓани на РМ, без разлика на пол, етничка припадност или место на живеење.

Примарна здравствена заштита

Во однос на примарната здравствена заштита, се бележи соодветна покриеност со амбуланти со матичен лекар на целата територија на државата, освен во пооддалечените рурални средини. Од вкупниот број на жени опфатени со истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка 88% изјавиле дека амбулантата со матичен лекар се наоѓа на оддалеченост помала од 3 километри од живеалиштето. Исто така голем процент се задоволни од услугите што ги добиваат кај своите матични лекари.

Во однос на примарната гинеколошка здравствена заштита, се бележи послаба опфатеност на жените, така што само 59,9% од жените имаат избрано матичен гинеколог. Опфатеноста со матичен гинеколог е пониска кај жените од руралните средини, при што матичен гинеколог имаат избрано 48,7% од жените во рурални средини, а 63,3% од градските средини¹⁵⁶. Значаен фактор во достапноста до гинеколошките здравствени услуги е и оддалеченоста на истите од местото на живеење на жените¹⁵⁷. Задоволството од добиените услуги кај матичните гинеколози е на високо ниво помеѓу жените испитанички.

Здравствена заштита за време на бременоста, при породувањето и во периодот по раѓањето на детето

Во однос на опфатот на жените со антенатална здравствена заштита може да се заклучи дека 51,4% од жените во првата бременост направиле соодветен број на здравствени прегледи кај гинеколог¹⁵⁸; 17,1% од жените имале помалку од четири

¹⁵⁶ Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година.

¹⁵⁷ Ибид. Само 25% од жените имаат гинеколошка ординација во непосредна близина на својот дом, кај другите жени гинеколошките ординации со матичен гинеколог се наоѓаат на поголема оддалеченост од нивните живеалишта.

¹⁵⁸ Според препораките на СЗО за четири прегледи за време на бременоста.

здравствени контроли за време на првата бременост, додека 2,3% од првите бремености на жените поминале без здравствена контрола кај гинеколог. Жените се претежно задоволни од здравствените услуги и од односот на здравствениот персонал за време на здравствените прегледи при бременоста. Најголем проблем за одење на редовни контроли претставува оддалеченоста од здравствените установи и немањето на доволно финансиски средства¹⁵⁹. Помалку од 25% од жените посетувале советувалишта и едукации за време на првата бременост¹⁶⁰. Во однос на здравствените услуги за време на раѓањето и во периодот по раѓањето на детето, може да се заклучи дека 98% од породувањата се извршени во присуство на стручен медицински персонал, додека 2% се извршени без такво присуство¹⁶¹. Околу 40% од жените искажуваат одреден степен на незадоволство од здравствените услуги за време на породувањето и во периодот по раѓањето на детето¹⁶².

Здравствена заштита во однос на менталното здравје

Достапноста до услугите за ментално здравје е на пониско ниво, бидејќи само 32% од жените опфатени со истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка изјавиле дека овие установи се на близина под 3 километри од нивното живеалиште, додека 35% од испитаничките воопшто не знаат каде се наоѓаат овие установи. Жените кои користеле услуги од областа на менталното здравје (6,5% од испитаничките), претежно изразуваат задоволство од квалитетот на истите. Како најголема бариера за користење на услугите поврзани со менталното здравје се идентификуваат дискриминацијата и предрасудите кои средината ги има спрема лицата кои користат вакви услуги.

Секундарна и терциерна здравствена заштита

Кога се зборува за здравствените услуги од секундарната и терцијарната здравствена заштита, односно услугите добиени во општите, клиничките и специјалните болници, како и во Клиничкиот центар, може да се забележи дека најголема бариера во пристапот е квалитетот на услугите добиени во овие здравствени установи. Од вкупниот број на жени опфатени со истражувањето спроведено за потребите на овој извештај во сенка, дури 48% изјавиле дека се незадоволни од услугите кои ги добиле во овие здравствени установи.

Бариери во достапноста на здравствените услуги

Значителна бариера за пристапот до здравствената заштита претставуваат традиционалните односи во рамките на семејството, бидејќи 31,4% од жените имаат потреба да побараат дозвола или да се консултираат со член од семејството, пред се

¹⁵⁹ Бидејќи 70% од жените требале да користат превозно средство за да стигнат до местата каде што ги вршеле контролите при првата бременост.

¹⁶⁰ Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година.

¹⁶¹ Ибид.

¹⁶² Ибид.

со сопругот, пред да одат на лекар¹⁶³. Неинформираноста на жените за нивните права од областа на здравствената заштита претставува уште една бариера во достапноста на здравствената заштита. Речиси 21% од жените не знаат дека имаат право на задолжителен и бесплатен ПАП тест, додека 34,8% од жените не знаат дека имаат право на бесплатен ЕХО преглед на дојки и мамографија за жените над 40 години¹⁶⁴.

2. Репродуктивно здравје

Контрацепција

Постои недоволна стапка на користење на контрацепција помеѓу жените во репродуктивниот период. Во однос на користењето на контрацепција во последните 12 месеци¹⁶⁵, може да се констатира дека 5,7% од жените користеле орална хормонска контрацепција, 2,2% користеле бариерни средства за контрацепција (дијафрагма и интраутерина спирала), а најмногу користеле кондом (21,7%). Почесто се користени традиционалните методи на контрацепција (прекинатиот однос и календарскиот метод) и тоа од страна на 14,3% од жените во репродуктивен период. Главна причина за ниската стапка на користење на контрацепција е недоволната информираност на жените за поедините средства за контрацепција во однос на нивната ефикасност и можните штетни ефекти по здравјето, така да голем процент на жени сметаат дека средствата за орална контрацепција и бариерните средства се штетни по здравјето на жената. Околу 26% од жените изјавиле дека иако имале потреба да користат контрацепција, постоеле одредени причини што ги спречиле да ја користат истата, а главни причини се стравот од можните штетни последици по здравјето, како и противењето на партнерот да се користи контрацепција.

Ниту еден препарат за орална хормонска контрацепција не се наоѓа на позитивната листа на лекови на Фондот за здравствено осигурување на Македонија, што значи дека жените треба да го платат полниот износ доколку сакаат да набават вакви препарати. Ова претставува уште една дополнителна пречка за користење на контрацепцијата, што особено го отежнува користењето на овие средства од страна на младите и невработени девојки, како и кај сиромашните слоеви на населението, а особено кај жената Ромка.

На прво место како извор на информации поврзани со контрацепција жените ги истакнуваат медиумите и тоа електронските медиуми (32,2%) и различните весници и списанија, а на второ место доаѓа интернетот (30,8%). Дури потоа како извор на информации за контрацепција за жените следува нивниот матичен гинеколог, каде се обраќаат 25% од жените, а кај матичниот лекар се обраќаат само 10% од жените¹⁶⁶.

¹⁶³ Податоци добиени од истражувањето спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка.

¹⁶⁴ Ибид.

¹⁶⁵ Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година.

¹⁶⁶ Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година.

Семејно планирање

Се забележува недостаток на семејно планирање помеѓу брачните партнери. На ова наведува податокот дека 20,7% од жените кои имаат родено изјавиле дека нивното прво дете иако било посакувано, не било планирано да се роди во дадениот временски период. Одлуките за планирањето на семејството во најголем број од случаите ги носат двајцата партнери, тоа го одговориле 67,8% од жените кои се во брак, меѓутоа постојат случаи кога децата биле родени по желба само на мажот (6,6%), или пак само по желба на жената (5,2%)¹⁶⁷.

Абортус

Во однос на абортусот, 15% од жените во репродуктивен период изјавиле дека имаат направено најмалку еден абортус во животот¹⁶⁸. Жените кои имаат направено абортус, во просек имаат направено по 1,6 абортуси во текот на животот. Просечната возраст на која жените го направиле првиот абортус изнесува 25,6 години. Мнозинството од жените во периодот кога го извршиле абортусот биле во брак (57,6%). Како најчеста причина за вршење на абортусот се наведуваат имањето на други деца и не можноста за одгледување на уште едно дете (18,6%), не сакањето да се има дете во тој период (15,6%), а потоа следи неповолната материјална состојба и условите за живеење (14,6%). Во однос на здравствените услуги поврзани со абортусот, 36,5% од жените изјавиле дека добиле советување за употреба на контрацепција, додека 32% од жените изјавиле дека добиле советување и информации за прашања поврзани со самата постапка¹⁶⁹. Во однос на бариерите за пристап до услугите за абортус, 21% од жените изјавиле дека постојат одредени бариери кои ги спречуваат жените да ги користат овие услуги. Како најчести бариери за извршување на абортус жените ги наведуваат следните: високата цена на чинење на абортусот, забрана од страна на партнерот, недоволна информираност на жената за прашањата поврзани со абортусот, предрасудите во рамки на семејството и околината, како и страв од здравствени последици¹⁷⁰.

Стопански и општествен живот (Член 13)

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Не постојат никакви правни ограничувања за подеднакво остварување на правата од социјална заштита помеѓу мажите и жените. Законот за социјална заштита предвидува мерки, активности и политики за спречување и надминување на основните социјални ризици на кои е изложен секој граѓанин независно од полот. Принципот на еднакви можности на мажите и жените и не дискриминација, преку нејзино дефинирање и забраната за дискриминација е инкорпориран во Законот за

¹⁶⁷ Ибид.

¹⁶⁸ Ибид.

¹⁶⁹ Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година.

¹⁷⁰ Податоци добиени од истражувањето спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка.

социјална заштита¹⁷¹. Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост (2010-2020) претставува еден од суштинските стратешки документи во насока на намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост¹⁷², а посебен акцент во подрачје 13 од оваа стратегија е ставен на еднаквите можности меѓу мажите и жените.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Жената како корисник на правата на парична помош од социјална заштита

Како носители на правата од социјална заштита најчесто се јавуваат мажите¹⁷³ иако ваквите социјални давања имаат за цел да овозможат надминување на социјалниот ризик на целото семејство. Имено, во 2007 и 2008 година жените се јавиле како носители на правата во 40 % или 44,2 %. Овој процент постепено се намалува, па така во 2009 година тој изнесувал 38,8 %; во 2010 - 37,9 % година и 39,8 % во 2011 година. За истата состојба говори и застапеноста на жените корисници на социјална парична помош. Имено, според достапните податоци за 2007, 2008 и 2009 година, жените само во 20 % се јавуваат како носители на ова право¹⁷⁴. Не постојат податоци за останатите видови, односно права на парична помош од социјална заштита.

Фактот дека формално носители на правата од социјална заштита се мажите, придонесува во пракса жените да немаат пристап до овие средства, ниту пак право да одлучуваат за што истите ќе се користат.

Со особени тешкотии при остварувањето на права на парична помош од социјална заштита се соочуваат жените кои се во постапка за развод на брак. Овие жени не можат да остварат право на социјална парична помош¹⁷⁵ се до правосилноста на пресудата за развод, што може да се одолговлечи и до повеќе од една година.

Дополнителен проблем претставува неинформираноста на населението по однос на правата од социјална заштита и постоењето на сложена, преобемна постапка за нивно остварување пред надлежните институции, односно Центрите за социјална работа.

¹⁷¹ Закон за социјална заштита, Службен весник бр. 79/2009, чл.20 “Се забранува директна или индиректна дискриминација врз основа на пол, раса, боја на кожата, национална, етничка, социјална, политичка, верска, културна, јазична, имотна и општествена припадност, онеспособеност и потекло во остарување на правата од социјалната заштита утврдени со овој закон”.

¹⁷² Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост, 2010 Основна цел на стратегијата претставува намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост преку подобро користење на расположливи човечки и материјални ресурси, подобрување на условите за живеење, за работење и на општествените услови на сите граѓани, системско и институционално содејство во функција на побрз развој, повисок стандард и поквалитетно живеење. Стратегијата опфаќа повеќе подрачја како што се : вработување и пазар на труд, сиромаштија и социјална обесправеност, здравствена заштита, долготрајна нега, образование, социјална заштита, транспорт, комуникации и домување.

¹⁷³ Државен завод за статистика, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2012/2.1.12.15.pdf>. Податоците за полнолетни корисници на социјална заштита се водат по следниве категории: корисници со нарушување во однесувањето, физички и психички попречени, материјално необезбедени, остарени корисници и други корисници.

¹⁷⁴ Жените и мажите во Македонија, Скопје, 2010

¹⁷⁵ Правилник за начинот на остварување и користење на право на социјална помош, Службен весник бр.122/09

Жената како корисник на заеми, кредити и други форми на финансиска помош

Жените подеднакво како и мажите имаат право на пристап до сите облици на финансиска помош. Според минатиот извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените беа идентификувани две пречки за непречено вклучување на жените стопанскиот и економскиот живот, и тоа: немање на имот на свое име, односно немање на гаранција за обезбедување на било каков вид на финансиска помош и нееднаков пристап до информации за можностите за добивање на вакви видови на помош.

Оттука, истражувањето¹⁷⁶ дали и кои се пречките кои ги ограничуваат жените непречено да започнат свој бизнис или да учествуваат во други економски активности, како што се купување и продавање, земање заеми, ставање под хипотека одреден имот итн. Над една третина (32.80%) од испитаничките одговориле дека постојат пречки, додека 46.70 % се изјасниле дека вакви пречки не постојат. Во 20.50% испитаничките не знаеле дали постојат ограничувања.

Ограничувањата за непречено вклучување на жените во стопанскиот и општествениот живот, испитаничките ги лоцираат главно во традиционалните вредности и согласно на тоа очекуваната улога на жените. Па така, во 18.80% сметаат дека тоа се многубројните обврски во домот и околу семејството, во 14.20 % поради тоа што жените немаат поддршка од семејството и во 13.20% поради тоа што средината смета дека е неприфатливо за жените да се занимаваат со бизнис. Немањето на имот на име на жените е втора по застапеност пречка која ги оневозможува жените во непречено учество, односно во 17.50% одговориле дека жените немаат имот на свое име, поради што се ограничени. Немањето на пристап до информации кои би им помогнале на жените преставува ограничување за 10.70% од испитаничките, по што следи немање државни програми за поддршка и помагање на жените за отпочнување на бизнис во 8.10 %. Немање на кредитни линии за жени и гарантни фондови за жени кои сакаат да започнат со бизнис претставуваат ограничување за 6.90% од испитаничките.

Во потврда на наодите дека основната причина за неучество на жените лежи во претпоставената традиционална улога на жените, говорат и податоците за имотната состојба на жените, која пак ја предодредува можноста на жените да бидат корисници на некој вид на финансиска помош. Над една третина (33.80%) од жените се изјасниле дека не поседуваат заедничка сопственост. Од оние кои поседуваат, во најголема мера пријавиле дека во заедничка сопственост поседуваат куќа/стан во 52%, по што следи поседување на возило во 17.80% и земја во 15.50%. Во заедничка сопственост жените поседуваат дуќан/фирма во 7.70%.

Покрај заедничката сопственост, испитаничките се изјасниле дека поседуваат и лична сопственост. Најголем број, односно над половина (54.40%) од испитаничките изјавиле немаат ништо на свое име, додека приближно секоја десетта (9.40%) изјавила дека нема лична сопственост, но очекува да добие во наследство. Дел од нив поседуваат куќа/стан во 8.70%, возило во 5% и во 4.80% поседуваат земја.

¹⁷⁶ Истражувањето спроведено од ЕСЕ за потребите на подготовка на овој извештај во сенка, спроведено во 2010 година.

Рурални жени (Член 14) ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Националниот план за акција за родова рамноправност 2008-2012 како клучен стратешки документ кој ги дефинира целите, мерките, индикаторите и вклучените актери во воспоставувањето на родовата рамноправност и еднаквите можности на жените и мажите во РМ, руралните жени ги споменува во неколку стратешки области и цели. Како специфична целна група се присутни во две стратешки цели, односно во областите образование и вработување. Тие отсутнуваат од областите насилство, мировни активности и медиуми. Најголем дел од предвидените активностите се насочени кон подигнување на свесноста, информирање едукација на руралните жени. Предвидено е спроведување на анализи во областите човекови права, образование и здравство. Посеопфатни мерки се предвидени се во областа на вработувањето. Според информациите од Секторот за еднакви можности за жените и мажите анализа за состојбата на руралната жена не е направена, а нема податоци за останати спроведено активности поврзани со подигање на јавната свесност, едукација и информирање на руралната жена.

Република Македонија во 2007 година усвои Стратегија за развој на земјоделието и руралниот развој за период од 2007-2013 година. Во овој петогодишен стратешки документ предвидени се само две мерки кои имаат за цел стимулирање на економската активност на жените во земјоделието и руралниот туризам. Владата на РМ во областа на земјоделството и руралниот развој секоја година усвојува Програма за финансиска поддршка на руралниот развој и Програма за финансиска поддршка во земјоделството. Во последните три години¹⁷⁷ во двете програми нема предвидено посебни мерки за поддршка на жени носители на земјоделски стопанства.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Комитетот во заклучните коментари од 2006 година изрази загриженост поради фактот што руралните жени, особено во поглед на образованието, здравството, вработувањето и учеството во политичкиот и јавниот живот. Комитетот исто така изрази особена загриженост поради високиот процент на напуштање на училиштето од страна на девојките кои живеат во руралните области. Оттука, тој ја повика државата да спроведе ефективни мерки за елиминација на дискриминацијата на руралните жени, како и да го зајакне нивното уживање на човекови права преку сите расположливи средства, вклучително и привремените специјални мерки, во согласност со член 4 став 1 од Конвенцијата и со Генералната препорака бр. 25 на Комитетот. Таа ја повикува државата да спроведе мерки со кои ќе се намали процентот на напуштање на училиштето од страна на девојките кои живеат во рурални области и да ги реинтегрира во образовниот систем. Комитетот бара од државата во наредниот извештај да достави сеопфатна слика за фактичката ситуација на руралните жени во областите на образование, здравство, вработување и учество во политичкиот и јавниот живот, како и во врска со напорите на Владата да ја елиминира дискриминацијата против тие жени.

¹⁷⁷ 2010, 2011 и 2012 година.

1. Состојба на жените од рурални средини

Положбата на руралните жени во бракот и семејството

Секоја петта жена од село (23,9%) смета дека жената нема право да одбие да склучи брак, ако изборот на партнерот го направило нејзиното семејство. Приближно половина од жените на село живеат во потесно семејство (42,2%), додека 38,3% живеат со родителите на партнерот.

Жените од руралните средини покрај заеднички обврски кои се идентични и за жените од градска средина, имаат и дополнителни обврски (загревањето на домот; работа во дворот; работа на поле и грижа за добитокот). Мажот се смета за глава на семејството и тој ги донесува одлуките во приближно половина од семејствата на жените од село (49,4%), а во над половина од овие семејства одлучуваат и мажот и жената заедно (46,4%). Над две третини од жените на село (72,1%) сметаат дека тие се должни да ги почитуваат одлуките и изборот на мажот во семејството. Барањето на согласност за вршење на работи надвор од домот, како што се работа, образование, здравствена заштита итн. се потребни за 45,2% од жените од село.

2. Учество на жените во развој на селски подрачја

Учество на руралните жени во политичкиот и јавниот живот

Ставот дека останатите членови на семејството можат да гласаат во име на жената, редовно или понекогаш е позастапен меѓу руралните жени (6,7% од руралните жени изјавиле дека ова право може да го користи некој друг редовно, додека 8,5% смета дека ова право понекогаш може да го користи некој друг). Појавата на семејно гласање ја потврдиле 5,8% од руралните жени кои изјавиле дека некој друг гласа во нивно име редовно, додека 10,6% изјавиле дека тоа понекогаш им се случува). Една третина од (31,5%) од руралните жени секогаш се консултираат со машките членови на семејството (свекор, сопруг, брат) за тоа за кого треба да гласаат, додека 26,7% тоа го прават понекогаш. Во сита мера, односно една третина (31,5%) од жените ја почитуваат одлуката на оние со кои се консултирале во однос на тоа за кого да гласаат, додека во 20,9% мислењето понекогаш го почитуваат.

За разлика од градската жена руралните жени во помала мера членуваат во политичките партии (8,5% на жените од село, наспрема 12% на жените од град) и граѓански организации (3,3% на жените од село, наспрема 7,1% на жените од град). Но, затоа во поголема мера членуваат во верски организации (5,8% од жените на село, наспрема 3,5% на жените од град).

Пристап до здравствени услуги

Руралните жени за разлика од жената од урбана средина, во помала мера зборува отворено со сопругот/партнерот во однос на користење на кондоми и останати средства за контрацепција (50,6% на жени од урбана, наспрема 32,8% на жени од рурални средини). Тоа се должи на ставот од штетни последици од користењето на контрацепцијата (11,5%), по што следи, не сакањето на партнерот да користат контрацепција (9,4%) и др. Контрацепцијата без никакви проблеми користи 12,1% од руралните жени, наспрема 26,8% на жените од урбана средина. Руралните жени не

сакаат да користат контрацепција во 29,1%, додека жената од урбана средина не сакала да користи контрацепција во 38,3%.

Најблиската гинеколошка амбуланта за 32,4% од селските жени се наоѓа над 10 км оддалеченост од нивните живеалишта (за 14,2% таа се наоѓа на 7-10 км, 12,4% таа се наоѓа на 4-6 км итн.). Дури 64,8% на жени од селска средина сметаат дека има потреба од отворање на советувалиште за контрацепција и планирањето на семејството во нивното место на живеење. Секоја четврта жена (25,2%) од рурална средина изјавила дека има проблем во пристапот на услугите поврзани со абортусот. Приближно половина од руралните жени доколку сакаат да одат на лекар мораат да се консултираат со својот сопруг (44,5%). Превентивната здравствена програма за задолжителен и бесплатен ПАП тест за сите жени не е позната за 27% од руралните жени. Само 12,7% од руралните жени ја искористеле програмата и направиле бесплатен ПАП тест.

Образование на руралните жени

Руралните жени претежно имаат завршено средно (34,8%) и основно образование (31,5%)¹⁷⁸. Особено видлива е разликата во однос на категоријата неписмени каде потпаѓаат 6,1% од жените на село, наспрема 0,8% од жените од град.

Незадоволството од стекнатото образование е поголемо кај селската жена (35,8% од руралните жени изјавиле дека се незадоволни од стекнатото образование, за разлика од 21,6% од жените од урбана средина). Прифатливоста на имање на повисок степен на образование во однос на образованието на мажот е пониска кај руралните жени (79,4%), наспрема прифатливоста на овој став кај жена од урбана средина (89,50%).

Давањето на предност на машките пред женските деца во однос на образованието е поизразена на село (10,6% од жените на село изјавиле дека дале/ќе дадат предност на машкото дете за разлика од 3,3% на жените од град). Поделбата на професиите на машки и женски, односно занимања со кои жените можат/не можат да се занимаваат е по изразено присутна кај руралните жени (вакво верување е присутно кај 51,2% на жените од село, за разлика од 32,3% меѓу жените од градска средина).

Руралните жени и можностите за вработување

Руралните жени се претежно домаќинки (28,8%); вработени (17,6%); невработени, а бараат работа (16,1%) и невработени кои не бараат работа (5,8%). Тие за разлика од жените од урбана средина се единствено во поголема мера застапени во вршење земјоделие, продавање и сезонска работа. Вредно е да се наспомене дека жените на село (1,2%) во поголема мера користат социјална парична помош за разлика од жените од град (0,7%).

¹⁷⁸ По нив следат 10,3% кои немаат завршено основно образование; 9,7% со високо образование; 3,9% се без образование (знае да чита и пишува); 2,7% се со више образование и 0,3% со магистратура.

Руралните жени се жртви на повеќето форми на сексуално вознемирување, но споредено со жените од урбани средини таа е помалку изложена на овој вид на вознемирување. Истото се однесува и на психичкото вознемирување-мобинг.

Ставот дека мајчинството и градење на кариера си противречат е повеќе застапен меѓу руралните жени (39,4% рурални наспрема 30,9% жени од урбана средина) . Жените на село сметаат дека државата треба да преземе низа мерки за усогласување на семејните и професионалните обврски на жените, како што се: проширување на капацитетите на установите кои згрижуваат деца (61,5%) ; воведување на сменско работење во овие установи (43,6%) и оспособување на кадар за водење на грижа за деца на помала возраст (41,8%).

Жените од руралните средини сметаат дека жените не се заштитени од отпуштање од работа за време на бременост, раѓање и мајчинство (40,7% од жените на село, наспрема 34,9% од жените од град).

Руралните жени - жртви на сите видови на насилство врз жените

Одредени облици на семејното насилство се повеќе застапени кај жените од рурални средини (психолошкото и физичкото насилство). Психолошкото насилство е застапено со 78,5% во рурална, наспрема 59,60% во урбана средина. Физичкото насилство е застапено со 34,8% во рурална, наспрема 25% во урбана средина. Сексуалното насилство е приближно подеднакво застапено во руралната средина, односно 15,5% во рурална, наспрема 13,2% во урбана средина. Сите видови на заштита од семејно насилство се помалку познати на руралните жени, во споредба со жените од урбана средина. Најпознати видови на заштита, односно видови за кои слушнале жените од село се: пријавување во полиција (58,2%); сместување во засолниште (46,4%); право на соодветна здравствена заштита (32,1); правна помош (30,3%) и за психолошко советување (25,5%). Вредно е да се напомене дека жените од рурални средини исто како и жените од урбана не се запознаени со барањето за изрекување на привремена мерка за заштита (за овие мерки слушнале 13,3% на рурални, за разлика од 23,2% на жени од урбана средина). Висок е степенот на запознаеност/информираност на жената на село по однос на инкриминирањето/казнивоста на сите видови на насилство врз жената.

Стопанскиот и општествениот живот на жените од рурални средини

Жените на село за разлика од жените од град во поголема мера сметаат дека постојат пречки кои ги оневозможуваат жените во нашата земја да започнат свој бизнис или да учествуваат во други економски активности. Вака сметаат 46,5% од жените на село, за разлика од 27,6% од жените од град.

Според жените од село постојат повеќе причини кои подеднакво придонесуваат кон незанимавање на жените со бизнис и економски активности, и тоа: премногу обврски во домот и семејството (27,3%); неприфатливоста на перцепцијата на жената да се занимава со бизнис (26,1%); немање имот (23%) и немање поддршка на семејството (22,4%). Од ова може да се заклучи дека сите четири причини кои се клучни за жената

да може да се занимава со бизнис се поврзани со традицијата и положбата на жената во семејството. Состојбата е нешто поразлична кај жените од град. Тие сметаат дека клучни причини се премногу обврски во домот (15,7%) и немање имот (15,4%), а по нив следат немањето на пристап до информации (9,9%) и немањето на државни програми за поддршка и помагање на жените (9,4%).

Кога зборуваме занимавањето на жената од рурални средини со земјоделство, треба да потенцираме дека основен услов за вршење на земјоделска дејност е таа да се врши на земјоделско земјиште на кое вршителот има право на сопственост или го има добиено врз правна основа од сопственикот, или да има капацитети за соодветна земјоделска дејност. Поседувањето имот на свое име за жените претставува основна пречка за вршење на земјоделска дејност. Ваквата состојба се потврдува со следната изјава на жена од рурална средина “И натаму најголем проблем ни претставува немањето на сопствен имот што оневозможува да земеме кредити за отворање на фирми, градење фарми итн.¹⁷⁹“

Според Законот за земјоделство и рурален развој¹⁸⁰ и Правилникот за единствен регистар на земјоделски стопанства¹⁸¹, услов за користење на субвенции и примање на финансиска поддршка за рурален развој е земјоделското стопанство да е регистрирано во споменатиот регистар кој го води Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Овој регистар го користи и Агенцијата за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој за вршење на исплаќање на субвенциите. Оваа Агенција води евиденција за исплатените субвенции на годишно ниво, но, јавно достапна анализа не постои во однос на исплатените субвенции и особено во однос на исплатените субвенции на жените носители на земјоделски стопанства. Во однос пак на склучените договори во рамките на Програмата ИПАРД 2007-2013, заклучно со 2011 година распишани се вкупно пет повика за доделување на средства од оваа програма. Според списоците достапни на веб страната на министерството (за вкупно четири повика¹⁸²) може да се заклучи дека од вкупно 125 склучени договори, петнаесет се склучени со жени¹⁸³. Ова и покрај тоа што во подрачните единици на Министерството за земјоделство има воспоставена мрежа на советнички кои им помагаат на жените земјоделки во креирање на бизнис планови и даваат помош при аплицирање на јавни огласи¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Изјава дадена по повод одбележување на Меѓународниот ден на руралната жена, дневен весник Вечер 16.10.2009 година.

¹⁸⁰ Службен весник 49/2010.

¹⁸¹ Службен весник 109/2011.

¹⁸² 01/2009, 01/2010, 01/2011, 02/2011.

¹⁸³ Бидејќи корисниците на овие договори не се поделени според пол, споменатата бројка ја утврдивме врз основа на генералиите на поединците кои се ја јавуваат како корисници на договорот, исклучувајќи ги правните лица (нема податок во чија сопственост се тие).

¹⁸⁴ Извештај за еднакви можности на жените и мажите за 2011 година на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, достапен на http://www.mzsv.gov.mk/files/Izvestaj_MTSP_2011_ednakvi_moznosti.pdf. Во овој извештај нема ниту еден квантитативен податок кој може да ги илустрира состојбите во овој сектор.

ПРЕПОРАКИ:

Член 10

- Државата треба да превземе сеопфатни мерки за следење на фактичката состојба во обезбедувањето на еднаквите можности во пристапот и постигнувањата во учењето на момчињата и девојчињата и да пропише на задолжителност спроведувањето на ваквите мерки за образовните институции
- Државата треба значително да ги интензивира напорите за идентификација на културните, економските, инфраструктурните и други пречки и да воведо мерки за обезбедување еднаквост во пристапот до квалитетно и инклузивно образование на сите нивоа за девојчињата од малцинските заедници и да обезбеди финансиски средства за нивна имплементација
- Државата треба особено да ги интензивира напорите за намалување на малолетничките бракови кај Ромките на училишна возраст
- Државата треба да превземе мерки за надминување на сегрегацијата во изборот на струки и да обезбеди воведо мерки за еднаков опфат на мажите и жените во сите програми и мерките за обука, развој на вештини квалификација и преквалификација

Член 11

- Државата треба да превземе конкретни и проактивни мерки за намалување на бројот на невработени жени, намалување на стапката на неактивни жени и жени кои се неплатени семејни работници
- Државата треба да превземе конкретни мерки за заштита и регулирање на работниот однос на жените во РМ т.е. намалување на бројот на неформално вработени жени
- Државата треба да осигури спроведување на одредбите за еднакви можности при вработување на мажите и жените и да обезбеди нивно потполно почитување од страна на работодавците
- Да се ревидира и дополни законската одредба за мобинг, да се преземат мерки за поголема афирмација и запознавање на жените со истите, како и да се подбери третманот кон оваа појава
- Да се преземат соодветни мерки за потполно почитување на принципот на еднаков надомест за работа со еднаква вредност
- Да се намали постоечката сегрегација на жените во одредени сектори
- Да се воведат конкретни законски одредби со кои ќе се заштитат жените од отпуштање од работа заради бременост или брак
- Да се воспостават конкретни законски одредби со кои ќе се гарантираат правата од работен однос во државниот и приватниот сектор

Член 12

- Државата треба да воведо мерки со кои ќе се овозможи универзална покриеност на жените со гинеколошките услуги од примарната здравствена заштита на целата територија;
- Државата треба да преземе мерки за унапредување на здравствените услуги во породилиштата;

- Државата треба да преземе мерки за подобрување на достапноста на здравствените услуги од областа на менталното здравје;
- Државата треба да преземе мерки за подобрување на достапноста на средствата за контрацепција, како што се поставување на препаратите за орална хормонска контрацепција на позитивната листа на лекови на ФЗОМ и намалување на цените на чинење на средствата за бариерна контрацепција и кондомот;
- Државата треба да воведи сеопфатна мрежа на центри кои ќе пружаат советодавни услуги од областа на репродуктивното здравје и планирањето на семејството;
- Државата треба да преземе мерки за воведување на задолжително советување во здравствените установи кои вршат абортус;
- Државата треба да воведи систем за сеопфатна здравствена едукација на младите лица, вклучувајќи го и сексуалното и репродуктивното здравје;
- Државата треба да воведи посебни и таргетирани мерки за здравствена едукација, вклучувајќи го и сексуалното и репродуктивното здравје за ранливите групи од населението (рурално население, рурални жени, Роми, како и останати социјално и здравствено ранливи групи);

Член 13

- Државата да овозможи достапна статистика разделена по пол поодделна за сите категории на парична помош од социјална заштита, како и за сите права од социјална заштита
- Државата на транспарентен начин да информира за правата од социјална заштита, како и да обезбеди нивно реализирање преку бесплатна, едноставна, ефикасна (без обемна документација) административна постапка

Член 14

- Државата треба да преземе сеопфатни и системски мерки за подобрување на положбата на руралната жена
- Државата треба да преземе конкретни мерки за унапредување на положбата на руралната жена во бракот и семејството, односно да ги промени присутните патријархални норми и вредности
- Постои потреба од преземање на мерки и активности со кои руралната жена ќе се охрабри да учествува во политичкиот и јавниот живот
- Државата мора да овозможи спроведување на правото на здравје, особено на репродуктивните и сексуалните права на жената од рурална средина
- Државата треба да воведи посебни мерки со кои се овозможи на руралната жена да се стекне со посакуваниот степен на образование
- Државата мора да преземе мерки со кои ќе ги запознае руралните жени со сите видови на заштита на насилство врз жените
- Државата мора да ги утврди и елиминира пречките кои го оневозможуваат економското јакнење на руралната жена
- Државата треба да преземе мерки со кои ќе се зголеми бројот на жени кориснички на одредени видови на финансиска поддршка за земјоделство и рурален развој

Дел IV

Член 15 и 16

Сфери на загриженост:

Член 15

- Не постојат ефикасни механизми за бесплатна правна заштита на жената
- Не постои статистика разделена по пол во однос на остварувањето на правото на правна заштита од страна на жената

Член 16

- Висока застапеност на традиционални и патријархални вредности кои доведуваат до нееднаквост помеѓу мажите и жените во бракот и семејството
- Постојење на пракса на склучување на договорени бракови, посебно кај ромската и албанската популација
- Висок процент на склучени малолетнички бракови кај женската популација
- Сексуалното општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво

Правна еднаквост и правна способност на жените (Член 15)

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Уставот и законите на Р.Македонија прокламираат еднаквост на сите граѓани во слободите и правата без оглед на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба. Сите граѓаните пред Уставот и законите се еднакви.

Правото на еднаквост претставува гаранција за остварување на законските права и интереси на граѓаните во институциите на системот (органите на управата и судовите)¹⁸⁵. Правото на жалба како ефикасен правен лек претставува едно од основните уставно загарантирани права¹⁸⁶.

Целосната еднаквост на мажите и жените во однос на правната способност подразбира подеднакво право и непостоење на ограничувања во однос на поведување на судски постапки, поседување на имот, земање на кредит, учество во економијата и стопанството. Законските прописи гарантираат еднакви права на

¹⁸⁵ Устав на РМ, член 50.

¹⁸⁶ Устав на Р.М, амандман 21 – Се гарантира правото на жалба против одлуки донесени во постапка во прв степен пред суд. Правото на жалба или друг вид на правна заштита против поединечни правни акти донесени во постапка во прв степен пред орган на државната управа или организација и друг орган што врши јавни овластувања се уредува со закон.

жените како и на мажите во сите фази и постапки пред судовите и тоа во процесна, вонпроцесна и извршна постапка.

Судовите не водат статистика разделена по пол, во однос на поднесени тужби, но исто така не постојат податоци ниту за поднесени претставки разделени по пол поднесени до Народниот правобранител. Не постојат достапни информации за доставените уставни жалби до Уставниот суд¹⁸⁷, разделени по пол.

И покрај донесувањето на Законот за бесплатна правна помош¹⁸⁸, кој има за цел ефикасен и еднаков пристап на граѓаните до институциите на системот, истиот не обезбедува ефикасна и навремена заштита во случај на прекршување на загарантираните права и слободи.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

И покрај законската еднаквост, во минатиот извештај во сенка беше утврдено дека во практиката мажите и жените подеднакво не ги користат правата во граѓанско-правните работи. Оттаму, жените опфатени со истражувањето спроведено за потребите на подготовка на овој извештај во сенка, ги прашавме за поведувањето на судски спор за заштита на нивните права, при што само 5.90% изјавиле дека досега повеле некој судски спор, за разлика од мнозинството од 91.50 % кои не повеле никаков спор. Имотните спорови, односно заштитата на правото на сопственост е најчестиот основ за поведување на постапка за заштита на правата меѓу жените. По нив следат работните спорови и бракоразводните парници.

Високата цена на чинење на правните услуги и слабостите на правниот систем во нашата земја, како што се корумпираноста, бавноста, неажурноста и партиска припадност се причините за ограничување на правната способност на жените во нашата земја. По нив следи отсуството на служби за правна помош на жените и не информираност на жените со правата и механизмите за заштита на своите права.

Положбата на жената во бракот и семејството (Член 16)

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

Формално правно, законите овозможуваат еднакви права врз основа на рамноправност на мажите и жените во бракот и семејството¹⁸⁹.

Односите меѓу брачните другари се засноваат врз слободна одлука на мажот и жената да склучат брак. Бракот не е полноважен, односно се поништува доколку оваа согласност за склучување на брак е дадена под присилба или во заблуда. Не може да склучи брак лице кое не наполнило 18 години од животот. Единствено надлежен суд во вонпроцесна постапка може да дозволи склучување на брак на лице кое наполнило 16 години од животот.

На брачните другари подеднакво им е гарантирано родителското право, односно родителите имаат еднакви права и должности спрема своите деца. Правата и

¹⁸⁷ www.constitutionalcourt.mk.

¹⁸⁸ Службен весник бр. 161/2009.

¹⁸⁹ Закон за семејство Сл.весник 80/1992.

должностите на родителите и на другите роднини спрема децата, како и правата и должностите на децата спрема родителите и другите роднини се еднакви без оглед на тоа дали децата се родени во брак или надвор од брак.

Вонбрачната заедница¹⁹⁰ која трае најмалку една година е изедначена со брачната заедница како во поглед на правото на меѓусебно издржување, така и во однос на располагање со имот стекнат за време на траењето на таа заедница.

Законски не е регулирано родителското отсуство заради заедничка нега и грижа на новородено дете. Имено, правото на отсуство од работа заради родителство може да го користи таткото единствено во случаи кога таквото право не го користи мајката.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Дискриминација на жената во бракот и семејните односи

Традицијата и патријархални вредности се присутни и влијаат врз правото на жената на склучување на брак и уредување на односите во семејството.

Влијанието врз правото на склучување на брак е највидливо преку сознанијата за прифатливоста на договорените бракови (секоја петта испитаничка -17,60% смета дека жената нема право да одбие склучувањето на брак ако изборот на нејзиниот брачен другар го направил нејзиното семејство) и должноста за земање на презимето на сопругот при склучување на брак (земањето на презимето на мажот од страна на жената при склучување на брак се смета за должност за приближно половина од испитаничките - 42,70%).

Права и одговорности во бракот и семејството

Одговорностите во бракот и семејството во нашата земја паѓаат на товар на жените. Положбата на жените во бракот и семејството можеби најдобро ја илустрираат резултатите кои ги добивме по однос на прашањето за обврските во домот, односно кои обврски во домот и припаѓаат и ги врши жената. Од одговорите на испитаничките може да се заклучи дека грижата околу подигање на децата, обезбедување на чистотата во домот, подготвување на оброци (храна), перењето и пеглањето се обврски кои и припаѓаат и ги вршат над 90 % од жените.

По нив следи обврската за помагање во редовните училишни обврски на децата за што се изјасниле над 80 % од испитаничките, по кои следи негата, односно водењето на грижа за болните (56,90%) и набавката на прехранбени производи (52,70%). Обврските околу одржување на дворот (43%) и загревањето на домот (37,50%) се исто така обврска на жените во нашата земја. Работата на поле/градина/бавча е реалност за секоја четврта жена, односно 25% од испитаничките одговориле дека и ова е домашна обврска која ја извршува жената во нашата земја. Само три испитанички одговориле дека домашните обврски се заеднички и дека тие треба да се извршуваат и од мажот и од жената.

¹⁹⁰ Закон за семејство Службен весник 80/1992, член 13.

Покрај одговорностите во бракот и семејството, кои евидентно паѓаат на товар на жената, сакавме да го истражиме учеството на жената во донесување на одлуките за семејни прашања кои вклучуваат располагање со семејниот буџет и прашања поврзани за нејзиното образование, здравствена заштита итн. Од изјавите на жените, може да се заклучи дека жените во голема мера учествуваат во донесување на заедничките и одлуките поврзани со нивниот личен живот. За разлика од нив, приближно една третина од изјавиле дека одлуките за овие прашања ги носи нивниот маж „Мажот и мојата свекрва ги носат овие одлуки“ или некој друг член на семејството „Кога беше жив мажот ми беше глава на семејството, а сега е мојот син“.

Мнозинството на жени (72,70%) изјавиле дека самостојно одлучуваат за повеќе прашања како што се здравствената заштита, работа надвор од домот, образование и излегување од домот без придружба. Но, сепак, секоја четврта (24%) изјавила дека за сите овие прашања претходно е потребно да побара дозвола од сопругот/партнерот, машки член на семејството или свекрвата¹⁹¹. Изјавите на испитаничките „никаде не излегувам сама“, „се разбира од маж ми барам дозвола“, „од маж ми барам дозвола“ и порано требаше од свекрвата и членовите на семејството, а сега од синовите“, јасно ја прикажуваат состојбата на жената во дел од македонските семејства.

Приближно половина (49,70%) од испитаничките одговориле жената е должна да ги почитува одлуките и зборот на мажот што доволно говори за застапеноста на традиционалните и патријархалните вредности кои се застапени во македонското општество. Животот во заедница со родителите на мажот/жената ја зголемуваат нееднаквоста во нивните односи. Вака се изјасниле над половина од испитаничките (52,40%).

Малолетнички бракови

Според податоците презентирани во минатиот извештај во сенка¹⁹², во приближно 20% од вкупно склучените бракови ги склучиле жени на возраст од 15-19 години. Оваа појава во периодот 2007 -2011 година покажува тренд на намалување¹⁹³, но сепак е значително поголем за разлика од мажите кои склучиле брак на оваа возраст (пет пати повеќе). Имајќи ги предвид овие податоци сакавме да ги испитаме сознанијата на жените по однос на застапеноста на малолетничките бракови (бракови склучени

¹⁹¹ Во високи 84% жените дозволата ја бараат од страна на нивниот сопруг/партнер. Во одреден процент покрај од нивниот сопруг испитаничките дозвола мораат да побараат и од друг член на семејството, односно најчесто од свекрвата. Доколку се работи за стари лица дозволата ја бараат од страна на своите синови и снаи, а во случај да се работи за девојки/жени кои живеат со своите родители дозвола бараат од страна на своите родители, односно татко. Само во еден случај испитаничка се изјаснила дека и е потребна дозвола од момчето со кое се забавува.

¹⁹² Извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жената, Здружение ЕСЕ, 2005.

¹⁹³ Жените и мажите во Македонија, 2010 и 2012година. Во 2007 процентот на жени кои склучиле брак од 15-19 години изнесувал 16,04 %; во 2008 година изнесувал 15,9 %; 2009 изнесувал 14,47 %; во 2010 изнесувал 13,8% и 2011 изнесувал 13,07%.

на возраст под 18 години) во нашата земја. Од нивните изјави може да се заклучи дека оваа појава е во висока мера застапена во нашата земја. Приближно две третини (77,60%) од испитаничките слушнале за склучување на вакви бракови.

Живеењето на полнолетно лице во вонбрачна заедница со малолетно лице кое навршило 14 години, а не навршило 16 години се казнува¹⁹⁴. Воедно се казнува и родителот, посвоителот или старателот кој на малолетно лице кое навршило 14 години, а не навршило 16 години ќе му допушти да живее во вонбрачна заедница со друго лице или ќе го наведе на тоа. Иако постои казнивост кај делото живеење во вонбрачна заедница со малолетно лице, сексуалното општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво во нашата земја. Во истражувањето го испитувавме мислењето и ставовите на жените по однос на тоа дали оваа појава треба да е казнива. Висок процент (78,10%) од испитаничките се изјасниле за потребата од казнивост.

¹⁹⁴ Член 197 од Кривичен законик, Службен весник бр. 37/1996.

ПРЕПОРАКИ:

Член 15

- Државата треба да воспостави ефикасни механизми за бесплатна правна заштита на жената
- Државата треба да обезбеди достапна статистика разделена по пол во однос на остварувањето на правото на правна заштита од страна на жената

Член 16

- Државата да преземе мерки и активности за надминување на присутните традиционални и патријархални односи кои доведуваат до нееднаквост на жените и мажите во бракот и семејството
- Државата да воведи законски одредби со кои ќе се забрани склучување на договорен брак
- Државата да преземе мерки и активности насочени кон подигање на свеста на младата женска популација со цел намалување на малолетничките бракови
- Државата законски да го регулира сексуалното општење на полнолетно лице со малолетно лице од 14 до 18 години

СОСТОЈБА НА ЖЕНА РОМКА

Сфери на загриженост:

- Неимплементирање на акционите планови за жената Ромка и неалоцирање на финансиски средства за нивна реализација од страна на државата
- Постои недоволна опфатеност на жените Ромки со здравствените услуги од примарната гинеколошка здравствена заштита и антенаталната здравствена заштита кај жените Ромки
- Стапката на користење на контрацепција помеѓу жените Ромки е најниска помеѓу жените во репродуктивен период во Македонија
- Стапката на абортуси помеѓу жените Ромки е значително повисока и нема доволно специфични програми кои се насочени кон унапредување на сексуалното и репродуктивното здравје на жените Ромки
- Отсуствуваат статистички податоци и анализи за состојбата на жената Ромка на полето на вработување и специфично дизајнирани политики за унапредување на состојбите на ова поле
- Учеството на жената Ромка во политичкиот и јавниот живот е на ниско ниво и нема видливи промени

Комитет во заклучните коментари од 2006 година изрази загриженост поради фактот што жените припаднички на етничките малцинства, особено ромските жени, и натаму се во ранлива и маргинализирана позиција, особено во поглед на образованието, здравството, вработувањето и учеството во политичкиот и јавниот живот. Оттука, Комитетот побара од државата во наредниот извештај да достави сеопфатна слика за фактичката ситуација на жените од етничките малцинства, особено на Ромските жени, во областите на образование, здравство, вработување и учество во политичкиот и јавниот живот, како и во врска со напорите на Владата да ја елиминира дискриминацијата против тие жени. Комитетот ја повика државата во следниот извештај да достави информации за конкретни проекти насочени кон Ромските жени во согласност со програмата Декада на вклучување на Ромите 2005-2015.

ПРАВНА УСОГЛАСЕНОСТ

И покрај фактот дека Македонија е мултикултурно општество, политиките за родова еднаквост и застапувањата за правата на жените не се мултикултурни. Досега не е направена никаква анализа, ниту е предложена родова политика која ќе го земе предвид Охридскиот рамковен договор. Исклучок претставува Акциониот план за жената Ромка 2008-2010¹⁹⁵, чија имплементација се предвидува преку годишни оперативни планови. Нема јавно достапни извештаи за нивото на нивно спроведување, што укажува на неговата комплетна маргинализација. Прв чекор во насока на имплементација на еден од петте стратешки приоритети кој се однесува на антидискриминацијата и човековите права во однос на жената Ромка е проектот „Изработка на анализа за релевантни законски прописи и граѓански дневници за

¹⁹⁵ Акционен план за жената Ромка достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/logicka%2oramka%2ona%2oAP.pdf>.

надминување на нееднаквиот третман и пристап на Ромите, посебно на жените Ромки до државните институции“¹⁹⁶. Во воведот на анализата публикувана под насловот „И да се пожалам нема ефект“¹⁹⁷ експлицитно се признава фактот дека не е постигнат никаков прогрес во однос на имплементација на активностите предвидени со Планот за акција. Заклучоците од анализата неминовно укажуваат на потреба од ургентни мерки за почитување на законските одредби за комуникација помеѓу институциите и граѓаните и подигнување на степенот на информираност на сите граѓани за постоечките можности на соодветен и адекватен начин¹⁹⁸.

ФАКТИЧКА УСОГЛАСЕНОСТ

Здравствена заштита на жената Ромка

Во општината Шуто Оризари, општина со над 50.000 жители, од кои околу 80% се Роми, повеќе години нема ниту една амбуланта со матичен гинеколог. Жените од оваа општина мораат да патуваат и повеќе километри за да можат да посетат матичен гинеколог. Дополнително отежнувачка е состојбата што во соседната општина Чаир има недоволен број на матични гинеколози и истите веќе имаат голем број на пациентки, па поради тоа често се случува да не ги примаат новите пациентки од општината Шуто Оризари. Во однос на антенаталната здравствена заштита, постои несоодветна покриеност со здравствени услуги помеѓу жените Ромки, односно при последната бременост, 48% од жените Ромки направиле четири и повеќе контроли кај гинеколог, додека 21% не направиле ниту една контрола кај гинеколог. Останатиот процент од жените Ромки имале помеѓу една до три прегледи кај гинеколог при последната бременост¹⁹⁹. Во однос на породувањето се уште постојат случаи кога жените Ромки се породуваат во домашни услови без присуство на медицински персонал, иако оваа појава е во драстично опаѓање во последните години. Истражувањето покажа дека при последната бременост 17,1% од жените Ромки се породиле во домашни услови, иако во овој процент влегуваат и повозрасни жени кои последната бременост ја имале пред повеќе години²⁰⁰. Главни бариери во достапноста на здравствените услуги за жената Ромка претставуваат сиромаштијата

¹⁹⁶ Проектот е реализиран со поддршка на Развојниот фонд за жени.

¹⁹⁷ Види, <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/DA%20SE%20ZALAM%20Makedonski.pdf>

¹⁹⁸ Податоците од анализата го потврдуваат постоењето на дискриминаторски однос на државните службеници кон Ромките во Македонија (75% од испитаните Ромки изјавиле дека имаат почувствувано дискриминација), неинформираност за процедури и постапки одредени според законот, нееднаква стартна позиција со мажите во однос на степенот на образование. Неписменоста овозможува понатамошна зависност на жените од други лица (многу често зависноста е поврзана за сопругот или мажот во фамилијата). Зависноста е видлива во случај кога жената се обраќа до државните институции со постојана придружба на сопругот поради неможност сама да оствари комуникација и да ги реализира сопствените права. 17.6% од жените и 14.2% од мажите испитаници сакаат да ја имаат улогата на спротивниот пол мислејќи дека тие имаат полесен пристап и подобра услуга од државните службеници.

¹⁹⁹ Здравјето, здравствената заштита и влијанијата врз здравјето кај Ромите во РМ, Борјан Павловски, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, 2008 година.

²⁰⁰ Здравјето, здравствената заштита и влијанијата врз здравјето кај Ромите во РМ, Борјан Павловски, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, 2008 година.

и оддалеченоста од здравствените установи. Поради сиромаштијата жените Ромки во одредени случаи не можат да си дозволат да ја платат ниту партиципацијата за здравствената услуга (потребна за здравствените услуги на секундарно и терциерно ниво), ниту пак да ги купат потребните лекови. Податоците од истражувањето покажаа дека 64,4% од жените Ромки не биле во можност да ги купат потребните и препишани лекови²⁰¹.

Стапката на користење на контрацепција генерално е ниска помеѓу жените во репродуктивниот период во Македонија, меѓутоа оваа стапка е особено ниска помеѓу жените Ромки. Односно во последните 12 месеци, само 1,9% од жените Ромки користеле препарати за орална хормонска контрацепција, 1,9% користеле интраутерина спирала и 5,7% користеле кондом. Жените Ромки во многу мал број ги користат дури и традиционалните методи за контрацепција²⁰². Основни причини поради кои тие не користат контрацепција преставува недостатокот на информации по однос на различните средства и методи за контрацепција, како и високата цена на чинење на истите²⁰³. Ниската стапка на користење на контрацепција и недостатокот на семејно планирање помеѓу жените Ромки води и до повисок процент на изведба на абортуси помеѓу овие жени. Така да процентот на жени Ромки кои најмалку еднаш во животот имаат направено абортус изнесува 34%, што е двојно повеќе од процентот на жени кои имаат направено абортус од целиот примерок на жени во истражувањето²⁰⁴.

Вработување на жената Ромка

Во однос на состојбата на Ромките во сферата на вработувањето, особено загрижува недостатокот на понови јавно достапни статистички податоци²⁰⁵ и анализи.

Податоците од скорешни истражувања спроведени од ромските НВО²⁰⁶ укажуваат дека Ромките и понатаму се соочуваат со отежнат пристап до вработување. Така од 431 испитаничка, 241 или повеќе од половината изјавиле дека се невработени, 54 имаат формално вработување, додека 48 од вкупниот број испитанички се неформално вработени. Скоро половина од испитаничките (44%) се пријавени во Агенцијата за вработување, додека 23% не го сториле тоа. Загрижува релативно високиот процент на оние испитанички кои сметаат дека нема потреба да се пријавуваат (32%).

Според проценките на ромските НВО за спроведувањето на Акцискиот план за Ромки 2008-2010 во областа на вработувањето, Агенцијата за вработување во 2009

²⁰¹ Ибид.

²⁰² Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивното здравје и права на населението во РМ, Д-р Борјан Павловски, Здружение ЕСЕ, 2009-2010 година. Па така само 2% од жените го користеле прекинатиот однос како метод за контрацепција.

²⁰³ Ибид.

²⁰⁴ Ибид.

²⁰⁵ Последните официјални податоци за учеството на жените од малцинските заедници на пазарот на труд се од 2002, кога последен пат е спроведен попис на населението во РМ.

²⁰⁶ Низ Бројки... Состојбата на Ромките во РМ, Центар на Роми на Град Скопје, 2010. Спроведено е теренско истражување од страна на во периодот од март до јуни 2010 година. Биле интервјуирани 450 Ромки на возраст од 14 до 80 години во Тетово, Гостивар, Кичево, Велес, Делчево, Крива Паланка и Кавадарци. Од 450 интервјуа, 431 биле предмет на финална обработка. Во објавената брошура се претставени добиените податоци без интерпретација и анализа на бројките.

настојувала да ги вклучи невработените Ромки во своите обуки и советувања за успешно претставување на пазарот на трудот, но утврдена е незаинтересираност и слаб одзив од страна на самите Ромки²⁰⁷. Ова упатува на веројатноста дека постоечките програми и мерки за вработување не се дизајнирани на начин кој ќе одговори на потребите на Ромките и дека се потребни мерки за обезбедување на нивна достапност. Потврда за несоодветноста на постоечките програми за вработување се и објавените повици за проекти за поттикување на вработеноста на малцинските жени финансирани од претпристапната помош на Европската Комисија²⁰⁸. Нема јавно достапни информации за исходот од овие повици, односно за проектите и ефектите од нивното спроведување.

Учество во политичкиот и јавниот живот

Учеството на жената Ромка во политичкиот и јавниот живот е на ниско ниво и во однос на претходната состојба нема видливи промени.

Доколку зборуваме за жената Ромка како гласач може да се заклучи дека оваа состојба е резултат на општата состојба со Ромите како гласачи. Имено според еден извештај за состојбата во врска со акционите планови од Декадата се вели дека “Ромските гласачи вообичаено гласаат за ромските партии, обично преку изразување на нивната преференција за коалицијата на која и се придружуваат ромските партии, или пак преку гласање за кандидати Роми во случај на локални избори. Нашироко е познато дека кампањите кај ромските заедници повеќе се состојат од понуди за материјални добра отколку на промоција на детална политичка програма. Ниското ниво на образование, разочараноста од минатите политички иницијативи и грижата за материјалните потреби го спречуваат електоратот на

²⁰⁷ Работилница за развивање на предлози за Акциски план за Ромки 2011-2013, одржана со претставници на ромски НВО на 10.10. 2010 во Скопје во организација на Центарот на Роми на град Скопје.

²⁰⁸ Improvement of Employment Potentials of Women from Minority Ethnic Communities in the Labour Market, Operational Programme for Human Resources Development 2007 – 2013 Instrument for Pre-Accession Assistance, Budget line: IPA- HRD 04 06 01. Reference: EuropeAID/130248/M/ACT/MK, Published in 2010 by the Central Financing and Contracting Department Ministry of Finance, former Yugoslav Republic of Macedonia. Според него “the existing traditional forms and shapes of measures in the area of employment cannot effectively meet the needs of females from minority groups in the labor market. Active labor market measures implemented through the Employment Service Agency can hardly reach this disadvantaged group as they are predominantly focused more on more active unemployed people with higher education. Consequently, this target group might only be efficiently reached through alternative employment services and training programs aligned with their individual needs and circumstances. Furthermore, in order to provide a comprehensive approach, it is necessary to support this tailor made employment services with antidiscrimination activities”.

Ромите да се занимава со политички прашања и да донесе навистина информиран избор кога го дава својот глас.²⁰⁹“ Па така праксата на семејно гласање на предвремените парламентарни избори во 2008 година беше осудена од страна на меѓународните мисии за набљудување на изборите. Во насока на елиминирање на оваа негативна пракса преземени се низа мерки и активности за информирање на гласачите Роми, главно од меѓународни организации²¹⁰. Дел од нив беа исклучиво наменети за жената Ромка, како што е кампањата “Роми, мудро дадете го вашиот глас”.

Состојбата е исто така неповолна и во однос на избраните и именуваните претставници на Роми на сите нивоа на одлучување. Па така, според резултатите од парламентарните избори (2006, 2008 и 2011 година), во сите три состави биле избрани по двајца претставници Роми²¹¹. Што се однесува до учество на Ромите во извршната власт, односно на позициите министри и заменици може да се заклучи следното, во два од вкупно трите состави (2006, 2008 и 2011 година) има по еден именуван министер без ресор Ром и по еден заменик министер Ром. Кога зборуваме за учеството на Ромите во јавната администрација може да се констатира дека нивниот број расте, но дека е сеуште помал во однос на предвиденото (2,66%)²¹². Во однос на застапеноста на Ромите во локалната власт/самоуправа (2005 и 2009 година) значајно е продолжувањето на позитивната практика (од 1996 година) за гласање на Ром како градоначалник на Шуто Оризари. Податоците од последните локални избори укажуваат дека нивното учество како локални советници е мало, но не е занемарливо²¹³.

Ниту една жена Ромка не е избрана на парламентарните и локалните избори, ниту пак е именувана на позициите министер и заменик министер. Во однос на советничките места, треба да се спомене дека пет жени од вкупно 19 советници биле избрани во Шуто Оризари на последните локални избори, или 26,3% од вкупниот број на советници.

²⁰⁹ Извештај за состојбата во врска со спроведувањето на Акциониот план за подобрување на состојбата на Ромите и Синтите во областа на дејствување на ОБСЕ, Џорџа Демарчи, 2010 година.

²¹⁰ Ибид. Главно меѓународните организации организираат програми за информирање на гласачите Роми за нивните гласачки права и за правните одредби во однос на изборите.

²¹¹ Во 2008 година од двајца Роми кои биле избрани за пратеници еден подоцна е именуван за министер без портфолио.

²¹² Ромски образовен фонд, “Унапредување на образованието на Ромите во Македонија”, 2007.

²¹³ Извештај за состојбата во врска со спроведувањето на Акциониот план за подобрување на состојбата на Ромите и Синтите во областа на дејствување на ОБСЕ, Џорџа Демарчи, 2010 година. Во 2009 година, околу 20 Роми беа избрани како претставници во локалните совети. 14 од нив се во Советот на општината Шуто Оризари, додека останатите се избрани во други општини (Гостивар, Кичево, Дебар, Прилеп, Маџари, Градот Скопје и Куманово).

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да демонстрира цврста волја и намера за спроведување на акционите планови за жената Ромка и да алоцира средства за нивно спроведување
- Државата треба да го подобри опфатот на жените Ромки со примарната гинеколошка здравствена заштита и антенатална здравствена заштита
- Државата треба да преземе мерки за едукација на жената Ромка за сексуално и репродуктивно здравје, семејно планирање и др.
- Државата мора да преземе мерки за обезбедување на статистички податоци и анализи за состојбата на жената Ромка на полето на вработување и да изготви и спроведе специфично дизајнирани политики за унапредување на состојбите на ова поле
- Државата треба да преземе конкретни мерки за зголемување на учеството на жената Ромка во политичкиот и јавниот живот